

สารคดีท่องเที่ยว
เขมรประวัติศาสตร์

กาตอิสาน

ลำจุล ชวบเจริญ

สารคดีท่องเที่ยว อังประวดีศาสตร์

ภาคอีสาน

ลำจุล ฮาบเจริญ
เรียบเรียง

คำนำสำนักพิมพ์

หนังสือชุด “สารคดีท่องเที่ยวอิงประวัติศาสตร์” ชุดนี้ จะมีทั้งหมด
จำนวน ๕ เล่ม ส่วนในเล่มนี้จะกล่าวถึง ภาคอีสานของประเทศไทย จำนวน
๒๐ จังหวัด ซึ่งจะรวบรวมข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ บุคคลสำคัญ สถานที่
ท่องเที่ยว วัฒนธรรมประเพณี สถานศึกษา รวมถึงร้านอาหารที่น่าสนใจ
หนังสือชุดนี้จึงเหมาะสำหรับทุกท่านเพื่อไว้ศึกษา หรือใช้สำหรับการ
ท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก

ด้วยความปรารถนาดี

ดวงกมลพัลลิขัง

คำนำผู้เรียบเรียง

สารคดีท่องเที่ยวอิงประวัติศาสตร์

ภาคอีสาน

คำว่า “ภาคอีสาน” ได้เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ แห่งราชวงศ์จักรี ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง ภาค และอุปราชประจำภาคขึ้น โดยให้รวมมณฑลตั้งแต่ ๒ มณฑลขึ้นไปตั้งเป็นภาค แต่ละภาคมีอุปราชประจำภาค ซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ รับราชการฝ่ายพลเรือนต่างพระเนตรพระกรรณ มีอำนาจเหนือข้าราชการพลเรือนทุกตำแหน่งบรรดาที่รับราชการประจำอยู่ในภาคนั้นๆ ทว่าราชอาณาจักร ตำแหน่งอุปราชขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ มีหน้าที่บังคับบัญชาตรวจตราแนะนำข้าราชการให้เป็นไปตามกระแสพระบรมราชโองการ และพระราชกำหนดกฎหมาย ทั้งดำริให้ทำนุบำรุงพระราชอาณาจักรในภาคนั้นๆ

อุปราช มีอำนาจเหนือสมุหเทศาภิบาลมณฑล และผู้ว่าราชการจังหวัดในภาคนั้นๆ การปกครองจึงมีภาค, มณฑล, จังหวัด, อำเภอ, ตำบล และหมู่บ้าน

จึงได้มีการจัดตั้งภาค ภาคพายัพ (ภาคเหนือ) ภาคทักษิณ (ภาคใต้) ภาคอีสาน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ขึ้น เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ (จากราชกิจจานุเบกษา พ.ศ. ๒๔๖๕)

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดให้ภาคอีสานมี ๒๐ จังหวัด จังหวัดที่เกิดใหม่ล่าสุดของภาคอีสานคือจังหวัดบึงกาฬ มีผลตามกฎหมายเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ นับเป็นจังหวัดที่ ๗๗

พื้นที่ภาคอีสานทั้งภาค เคยอยู่ในเขตอิทธิพลขอมมานานนับได้หลาย ศตวรรษ ดูได้จากโบราณวัตถุที่เป็นศิลปะขอมกระจายอยู่ทั่วทุกจังหวัดใน ภาคอีสาน พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ สวรรคต ปี พ.ศ. ๑๗๔๔ นับแต่นั้นมาขอม เริ่มเสื่อมอำนาจลง ชาวไทยที่อยู่ภายใต้การปกครองของขอม เริ่มมีปฏิกริยา ต่อต้านขอม ส่วนชาวไทยที่หลบหนีอิทธิพลขอมออกจากพื้นที่ เริ่มเคลื่อนย้าย เข้ามาในพื้นที่

ในปี พ.ศ. ๑๘๐๐ อาณาจักรสุโขทัยเริ่มเป็นที่รู้จัก ด้วยการสถาปนา ของพ่อขุนบางกลางหาว หรือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์

ในปี พ.ศ. ๑๘๔๓ พระเจ้าอู่ทอง ได้สถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นใน กลุ่มน้ำเจ้าพระยา ซึ่งอดีตเคยเป็นแคว้นอโยธยามาเก่าก่อน

อาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรอู่ทอง และอาณาจักรอยุธยา เริ่มมี บทบาททางการปกครองในพื้นที่ที่เคยอยู่ภายใต้อิทธิพลขอม ในสมัยขอม มีอำนาจในพื้นที่ภาคอีสาน มีผู้อยู่อาศัยอย่างบางเบา ส่วนหนึ่งถูกเกณฑ์ แรงงานไปสร้างปราสาทต่างๆ ในพื้นที่อิทธิพลของขอม อีกส่วนหนึ่งหลบหนี ออกนอกเขตอิทธิพล

เมื่อเหตุการณ์ในอาณาจักรล้านช้างเกิดความไม่สงบ ประชาชนฝั่ง ซ้ายแม่น้ำโขง อพยพหนีภัยข้ามฝั่งโขงมาหาความสงบในฝั่งขวาแล้วตั้งเป็น หมู่บ้าน แล้วพัฒนาขึ้นเป็นเมือง จึงเป็นประวัติศาสตร์อีกหน้าหนึ่งของภาค อีสาน

หนังสือเล่มนี้ นอกจากจะเป็นหนังสือแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวเมือง ไทยแล้ว ยังเติมเต็มให้แก่ผู้อ่านด้านประวัติศาสตร์ ประวัติการตั้งเมือง แล้วเปลี่ยนมาเป็นจังหวัด ทุกจังหวัดของภาคอีสาน ซึ่งข้าพเจ้าหวังว่าจะ ได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้อ่านด้วยครับ

ขอได้รับความปรารถนาดีจากผู้เรียบเรียง

ลำจุล ชวบเจริญ

คุยกับผู้อ่าน

หนังสือสารคดีท่องเที่ยวอิงประวัติศาสตร์เล่มที่อยู่ในมือท่านนี้ ข้าพเจ้าเรียบเรียงด้วยความตั้งใจที่จะให้แปลกไปจากหนังสือแนะนำการท่องเที่ยวฉบับอื่นที่เรียบเรียงกันขึ้นมา ที่นำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวที่แปลกตา สวยๆ งามๆ แนะนำอาหารอร่อยของท้องถิ่น แนะนำสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่ให้ความสดชื่นหายเหนื่อยจากการเดินทาง แล้วเดินทางกลับพร้อมกับภาพต่างๆ ที่บันทึกไว้ในสมองในรูปนามธรรม ถึงบ้านแล้วจึงดึงส่วนที่เป็นรูปธรรมในกล้องถ่ายรูป แล้วอัดออกมาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมแล้วเก็บใส่กล่องไว้

แต่หนังสือเล่มนี้ข้าพเจ้าให้มากกว่าหนังสือเล่มอื่นที่เรียบเรียงกันขึ้นมา เพราะข้าพเจ้าให้ ความรอบรู้ประวัติศาสตร์ของจังหวัดต่างๆ ทั้งภาคอีสาน ด้วยการนำเสนอ

ประวัติความเป็นมา เริ่มตั้งแต่ประวัติการตั้งเป็นหมู่บ้าน เป็นตำบล แล้วพัฒนาขึ้นเป็นเมือง เป็นจังหวัด ซึ่งหนังสือแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ไม่มี

การเดินทางท่องเที่ยวในประเทศ ตัวจังหวัดหรืออำเภอเมืองจะเป็นจุดแรกที่เราไปพักผ่อน สิ่งแรกที่เราควรทราบคือ ระยะทางจาก อำเภอเมือง ที่ท่านพักไปยัง อำเภอ ต่างๆ ในจังหวัดมีระยะทางเท่าใด ใกล้หรือไกล เป็นสิ่งจำเป็นที่สุดในการวางแผนการท่องเที่ยวในวันรุ่งขึ้น

ในหนังสือเล่มนี้ ได้บอกระยะทางไว้อย่างละเอียด ทุกอำเภอ ทุกจังหวัด

ไม่แต่เท่านั้น ข้าพเจ้ายังค้นคว้าในเชิงลึกทางประวัติศาสตร์มาให้ท่านทราบอีกด้วย อันดินแดนในภาคอีสานทั้งภาค เคยเป็นพื้นที่อยู่ในเขตอิทธิพลของขอม และปัจจุบัน ชนชาติขอมหายไปหมด **เขมร กับขอม** คนละเผ่าพันธุ์กันจริงหรือไม่ ข้าพเจ้าได้อธิบายไว้แล้วในบางจังหวัดของหนังสือเล่มนี้

แม่น้ำโขง เป็นเส้นกั้นพรมแดนหรือรั้วบ้านระหว่างสยามกับลาวซึ่งเป็นญาติสนิท การจะเรียกพื้นที่ดังกล่าว นักภูมิศาสตร์มีหลักซึ่งเป็นสากลอยู่ว่า **ให้หันหน้าตามน้ำ**

ในที่นี้ ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง คือ **ประเทศลาว** ฝั่งขวา คือ **ประเทศไทย**

ภาคอีสาน ขึ้นชื่อในเรื่องการถนอมอาหารที่เป็นปลา “**ปลาร้า**” เป็นอาหารหลักที่แสนจะอร่อย ในจังหวัด**กาฬสินธุ์** ข้าพเจ้าได้บอกวิธีทำปลาร้าในสมัยโบราณว่าทำกันอย่างไร และ “ปลาร้า” ทำจากปลาสด แล้วมาเข้าสู่กระบวนการถนอมอาหาร “**ปลาร้า**” จึงมิใช่ “**ปลาเน่า**”

ในประเทศแถบทวีปยุโรป มีชื่อเสียงในเรื่องการถนอมอาหารประเภทนมวัว ด้วยการแปรรูปเป็นเนยแข็ง (Cheese) ไว้เป็นเสบียงกรังในฤดูหนาว และเนยแข็งนั้นกลิ่นหอมหวานอ่อนๆปลาร้าในบ้านเรา ข้าพเจ้ามีหลักฐานยืนยัน จะเล่าให้ฟัง

ข้าพเจ้ามี “กลุ่ม” ผู้สูงอายุที่ออกกำลังด้วยการเล่นกีฬาเทนนิส ในสนามกีฬาจังหวัดลำพูนอยู่ ๕ ท่าน ทุกท่านอายุใกล้ ๗๐ และ เลย ๗๐ ไปไกลก็มี มาจากต่างสถานที่กัน เนเธอร์แลนด์ **เยอรมนี** อเมริกา (รัฐเมน) ฝรั่งเศส และสวิสเซอร์แลนด์ สลับสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันเข้ามา เนื่องด้วยบางท่านยังไม่ละวางเสียทีเดียว

Marcos Ben June James ผู้ถ่าย

สนามเทนนิสในสนามกีฬา จังหวัดลำพูน

วันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๗

บางท่านยกครอบครัวมา มีบางท่านมาได้ภรรยาใหม่เป็นสาวล้านนา (ชาวยอง) มีวันหนึ่งเพื่อน**ชาวเยอรมัน** บอกว่าจะกลับไปเยี่ยมบ้านสัก ๒ เดือน ยุติการอะไรที่**เยอรมนี** ฝากซื้อได้

ผมเป็นคนชอบทานเนยแข็ง-ขนมปัง-กาแฟ ตอนเข้าก่อนออกไป สนามเทนนิส เนยแข็งที่ทานเป็นเนยแข็งชนิดกลางๆ มีกลิ่นนมและสาป กลิ่นว้าวเล็กน้อยราคา กก. ละ ๗๐๐ กว่าบาท ผมไม่ทราบหรือกว่า เนยแข็ง นั้นมีหลายระดับ จึงฝากเพื่อนซื้อเนยแข็งให้ ๑ กก. ซึ่งเพื่อนท่านนี้ก็ทราบ ว่าผมชอบทานเนยแข็ง จะฝากเงินบาทไปด้วย เพื่อนบอกไม่ต้อง จะซื้อมาให้ก่อน และจะซื้อเนยแข็งที่มีชื่อเสียงของ**เยอรมนี**มาให้

เมื่อเพื่อนกลับมา เพื่อนซื้อมาให้ชิ้นเล็กนิดเดียวประมาณ ๒๐๐ กรัม (๒ ซีด) บอกว่าเป็นของฝาก ลองชิมดูก่อน กลับถึงบ้านใส่ตู้เย็นไว้

หลายวันต่อมาเมื่อเนยแข็งที่ทานประจำหมด จึงใช้เนยแข็งที่เพื่อน
ซื้อมาฝาก พอแกะกระดาษที่ห่อหุ้มออก กลิ่นฟุ้งเลยครับ นึกแปลกใจเหมือน
กันว่า เอ๊ะ! เนยเดินทางไกลบูดหรือเปล่า?

เมื่อเพื่อนถามถึงเนยที่ซื้อมาฝาก ผมสงสัยเรื่องกลิ่น แต่ไม่กล้าถาม
กลัวเสียเหลี่ยม จึงบอกเพื่อนไปว่า

“เนยที่ซื้อมาฝากอร่อยมาก” เพื่อนหัวเราะชอบใจ

วันหนึ่งไปร้าน “ริมปิง” มีหลายสาขาที่เชียงใหม่ เป็นร้านที่ชาว
ต่างชาตินิยมไปจับจ่ายซื้อของกันมาก สินค้าส่วนมากบอกชื่อและราคาเป็น
ภาษาอังกฤษโดยไม่กำกับภาษาไทยไว้ เราเป็นคนไทยเห็นเข้าจึงนึกในใจ
ด้วยภาษาพ่อขมุรรมคำแหงว่า (ขอโทษ) **“เขาไม่ขายให้กูหรือไงวะ”**

ไปที่แผนกเนย เห็นยี่ห้อหนึ่งเป็นรูปกลมแบน เส้นผ่าศูนย์กลาง
ประมาณ ๕ นิ้ว สีเนยและการตัดแบ่งขายลักษณะเดียวกับที่เพื่อนซื้อมา
ฝาก คือ เป็นรูปสามเหลี่ยมขายตรง ก้อน ๑๐๐ กรัม (๑ ซีด) ราคาเกือบ ๓๐๐
บาท/๑,๐๐๐ กรัม (๑ กก.) เกือบ ๓ พันบาท

ตั้งใจซื้อมา ๑๐๐ กรัม เกือบ ๓ ร้อยบาท ปรากฏว่าเป็นเนยแข็ง
คุณภาพเดียวกัน รส-กลิ่น-สี เดียวกัน ท่านผู้อ่านที่เคยทาน Cheese หรือ
เนยแข็งชนิดนี้ จะบอกเป็นเสียงเดียวกันว่ากลิ่นของเนยชนิดนี้คือ

กลิ่นปลาสุกเค็มทอดครับ

จังหวัดในภาคอีสาน มีประเพณีที่แปลกไปจากภาคกลางบ้าง เช่น
ประเพณี ฮีตสิบสอง ครองสิบสี่ (ฮีต ๑๒/ครอง ๑๔) เป็นอย่างไร? ผมนำ
มาเฉลยไว้ที่จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดมุกดาหาร

จังหวัดในภาคอีสาน แทบทุกจังหวัดมีญาติพี่น้องจากฝั่งซ้ายแม่น้ำ
โขง อพยพมาสร้างบ้านแปงเมืองกันมาก แล้วได้เป็นเจ้าเมืองในเวลาต่อมา
จึงนำประเพณีการปกครองแบบอาญาสี่ หรืออาญาสี่ มาใช้ในการปกครอง

กลุ่มของเขา การปกครองชนิดนี้เป็นอย่างไร มีเฉลยในจังหวัดสกลนครแล้วครับ

ท่านอาจไม่ทราบมาก่อนเลยว่า **พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช** (ทองด้วง-พี่ชาย) ผู้สร้างกรุงเทพฯ ผู้ก่อตั้งราชวงศ์จักรี และ**สมเด็จพระบวรราชเจ้าสุรสิงหนาท** (บุญมา-น้องชาย) ที่ร่วมกรำศึกกันมาแทบทุกสงคราม พี่-น้องคู่นี้เคยเป็นนายกองช้างสมัยกรุงศรีอยุธยา ในช่วงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ได้เคยติดตามช้างเผือกสำคัญที่แหกโรงช้างจากกรุงศรีอยุธยา แล้วเตลิดเข้าป่าตงไปไกลถึงเทือกเขาพนมดงรัก จังหวัดศรีสะเกษ

มีบอกรายละเอียดการติดตามช้างเผือกสำคัญเชือกนี้ ไว้ในจังหวัดศรีสะเกษ

จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจังหวัดใหญ่อยู่ในอีสานใต้ ผู้ก่อตั้งเป็นผู้อพยพมาจากนครเวียงจันทน์ หัวหน้าชุมชนที่มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ “ดอนมดแดง” นั้น เรียกสับสนกันไปต่างๆ ตามแต่จะใช้เอกสารจากแหล่งใด

ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงได้นำบทวิเคราะห์ของนักประวัติศาสตร์ลาวท่านหนึ่งคือ “มหาสิลา วีระวงส์” ท่านเป็นมหาบาเรียน (เปรียญธรรม) และเป็นคนไทย แต่ไปมีครอบครัว-รับราชการอยู่ที่นครเวียงจันทน์ ได้ค้นคว้าประวัติศาสตร์ลาว แล้วเรียบเรียงเป็นภาษาลาว รศ.สมหมาย เปรมจิตต์ แห่งภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้แปลออกมาเป็นภาษาไทย ภาษาลาวกับภาษาไทยใกล้เคียงกันมาก แม้ไม่แปลก็พอจะอ่านได้ใจความที่หน้า ๙๐ มหาสิลา ท่านเรียบเรียงไว้ว่า

“...ต่อมาถึงปี พ.ศ. ๒๓๐๒ “พระวรปิตา” หรือที่เคยเรียกกันว่า “พระวอพระตา” ผู้เป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ ได้มีความขัดแย้งกันกับพระเจ้า

ศิริบุญสาร ด้วยสาเหตุใดไม่แจ้งชัด ได้พาเอาไพร่พลและญาติพี่น้องของตนประมาณ ๕๐,๐๐๐ คน อพยพหนีจากเวียงจันทน์ ไปตั้งแคว้นเมืองอยู่ที่หนองบัวลำภู แล้วประกาศตนเป็นอิสระไม่ขึ้นกับเวียงจันทน์

เรื่องพระวรปิตา หรือพระวอพระตา นี้มีความสับสน พุทไม่ตรงกัน บางแห่งเรียก พระวอพระตา บางแห่งเรียก พระตาพระวอ ว่าเป็นคนสองคน บางแห่งเรียก พระวราชวงศา บางแห่งเรียก พระวราชภักดี ซึ่งเป็นคนๆ เดียวกันเรียกต่างกันสับสนไปหมด

พระวรปิตา เป็นตำแหน่งพระราชวงศ์ลาว เป็นสามัญชนมีตำแหน่งในราชการเป็น “นายกong” อยู่บ้านหินโงม ได้อุปการะเจ้าศิริบุญสารจนได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน และยกลูกสาวให้เป็นชายา จึงเป็นเป็นทั้งพ่อตาของเจ้าศิริบุญสารด้วย

ด้วยความชอบสองสถาน พระเจ้าศิริบุญสารจึงยกขึ้นเป็นเจ้าเรียกว่า พระวรปิตา (เจ้าแต่งตั้ง) เมื่อได้รับการยกฐานะให้เป็นเจ้า จึงเกิดการกำเริบถึงกับขอตำแหน่งอุปราชจากลูกเขย แต่พระเจ้าศิริบุญสารไม่ยอมตั้งให้เพราะผิดจารีต ทั้งนี้เพราะตำแหน่งนี้มีผู้มีเชื้อสายเจ้า หรือมีเลือดสีน้ำเงินเท่านั้น จึงจะเป็นได้...”

จึงผิดใจกับลูกเขย แล้วอพยพผู้คนไปอยู่ที่บ้านดอนมดแดง ตามที่ประวัติศาสตร์หลายแห่งได้บันทึกไว้

“ในเวลาต่อมา พระวรปิตา มีปัญหาผิดใจกับพระเจ้าไชยภูมิเจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ (เดิมเขียน “จำปาสัก”) จึงได้อพยพครอบครัวถอยขึ้นมาอยู่ที่ “บ้านดอนมดแดง” อันเป็นเขตแดนจังหวัดอุบลราชธานีทุกวันนี้ แล้วได้แต่งให้ท้าวกำ (บุตรพระวรปิตา) เป็นทูตถือสาส์นและเครื่องบรรณาการลงไปถึงเมืองนครราชสีมา ให้เจ้าเมืองนครราชสีมาเข้ามาเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินไทยที่กรุงธนบุรีขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมาสืบไป”

พระวรปิตานี้ ในประวัติการตั้งเมืองต่างๆ ในภาคอีสานหลายจังหวัด มีชื่อท่านผู้นี้เกี่ยวข้องอยู่ด้วย หลายแห่ง **ขอท่านผู้อ่านอย่าได้กังวล** บางแห่งผมสามารถแก้ไขได้ แต่บางแห่งผมไม่สามารถจะแก้ไขได้ เช่น ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ไม่สามารถแก้ไขได้ ต้องให้เป็นไปตามนั้น

อนึ่ง ประวัติพระวรปิตาขุนนางผู้ใหญ่ลาวท่านนี้ ประวัติที่ถูกต้องนั้น น่าจะเป็นประวัติที่ท่านมหาสิลา วีระวงส์ เรียบเรียงไว้ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้พิมพ์จำหน่าย

ชนชาติไท = ทือพยพจากอาณาจักรน่านเจ้า แล้วไปสร้างอาณาจักรสิบสองจุไท มีเมืองหลวงชื่อ เมืองแกลง (ปัจจุบันอยู่ในประเทศญวน เมืองแกลงเปลี่ยนเป็นเตียนเบียนฟู) แล้วเรียกตนเองว่า “ผู้ไท” ในเวลาต่อมาผู้ไทต่างแยกย้ายไปตั้งหลักแหล่งที่ห่างไกลกันเป็นเวลานาน ทำให้วัฒนธรรมในการแต่งกายแตกต่างกันไป

เมื่อชาว “ผู้ไท” จำนวนมากอพยพเข้ามาอาศัยในแผ่นดินสยาม ชาวสยามพบผู้ไทที่นุ่งซิ่นสีกรมท่าแก่เกือบดำ เสื้อสีเดียวกัน จึงเรียกญาติกลุ่มนี้ว่า “ไทดำ”

ไปพบอีกกลุ่มหนึ่งมีวัฒนธรรมการแต่งกายนุ่งซิ่นสีกรมท่าแก่เกือบดำ แต่กลุ่มนี้สวมเสื้อสีขาว จึงเรียกญาติกลุ่มนี้ว่า “ไทขาว”

ผู้ = เป็นคำไทยเดิม แปลว่า **คน** ในภาคกลางมีใช้เรียกทับศัพท์ว่า **ผู้คน พลเมือง**

ผู้ไท = แปลว่า **คนไทย/ไท** ไม่มี ย ยักษ์

ในเอกสารหลายแห่งไม่น้อยเลย เขียนอย่าง ผิด ผิด ว่า “ญไทย” แล้วเขียนตามกันมาอย่าง ผิด ผิด ผิดชนิด หงายท้อง เพราะว่า

ญ = พื้นดินที่งอกขึ้นไปบนอากาศ คือ “**เขา**” ในภาคกลางเรียกทับศัพท์ว่า “**ญเขา**”

ชาวผู้ไท ในแคว้นสิบสองจุไท ในสิบสองปันนา ในเมืองเว้ และกลุ่ม

ที่อยู่ริมฝั่งโขง เรียกตนเองว่า “เฮาแป้นผู้ไท” = ฉันเป็นชาวผู้ไท

ชาวผู้ไท ในภาคอีสาน ที่รวมกันเป็นชุมชนใหญ่เป็นพันเป็นหมื่น ครอบครัว บางตำบลมีทั้งตำบลนั้น มีในจังหวัดนครพนม จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดสกลนคร จังหวัดอุบลราชธานี

ชาวผู้ไท ที่อยู่เมืองพวนในประเทศลาวนั้น เรียกตนเองว่า **ไทพวน** พูดภาษาเดียวกันกับ ผู้ไททั่วไป เพราะอพยพจากเมืองแถงมาตั้งหลักแหล่งที่เมืองพวน จึงเรียกตนเองว่าไทพวน

แต่ไทยสยามเรียกญาติกลุ่มนี้ว่า **ลาวพวน** เพราะอพยพมาจากเมืองพวนในประเทศลาวนั่นเอง

ฉะนั้น ในหนังสือเล่มนี้ ผมจะเขียน และเรียกญาติของผมว่า “ผู้ไท” ตลอดทั้งเล่ม และตลอดไป เพื่อให้เป็นบรรทัดฐาน เพราะเป็นการเขียน และเรียกนามที่ถูกต้อง

ที่เชียงใหม่ ผมรู้จักครอบครัวหนึ่งที่มีนามสกุล **พวน** ท่านชื่อ **สีทองพวน** ขายอาหารจานด่วนอยู่ในเมืองเชียงใหม่เรียกกันว่า **ข้าวราดแกง** ซึ่งเรียกผิด ต้องเรียกว่า **แกงราดข้าว** เพราะดักข้าวใส่จานแล้วดักแกงราดลงไป

หากถามผมว่า “เขานี้จะกินอะไร” ผมจะตอบอย่างมั่นใจว่า “ผมจะกินแกงราดข้าว”

ท่านเล่าว่า บรรพบุรุษท่านอพยพมาจากเมืองพวนประเทศลาว แล้วมาอาศัยอยู่กับกลุ่มญาติที่อำเภอเสาให้ สระบุรี เมื่อมีพระราชาบัญญัตินามสกุล (พ.ศ. ๒๔๕๖) ทุกคนต้องมีนามสกุล จึงพากันไปที่อำเภอ ท่านไม่ทราบว่าจะตั้งอะไรดี เจ้าพนักงานถามว่าคุณมาจากไหนล่ะ ท่านตอบว่าผมมาจากเมืองพวนขอรับ เจ้าพนักงานบอกว่า จินใช้นามสกุลว่า พวน ก็แล้วกัน จึงจดทะเบียนนามสกุลให้ว่า พวน

ทุกวันนี้ สายสกุลพวนเต็มบ้านเต็มเมือง

ลำจุล ฮาบเจริญ

สารบัญ

จังหวัดในภาคอีสาน

๑. จังหวัดขอนแก่น	๑๗
เพี้ยเมืองแพน ผู้ก่อตั้งเมืองขอนแก่น	
เจ้าจอมคำแ้วน เซลยชาวลาว ที่รัชกาลที่ ๑	
ทรงสนธิเสนาหาจนตลอดรัชกาล	
๒. จังหวัดศรีสะเกษ	๕๓
นายทองด้วง และนายบุญมา สองเจ้ากรมช้าง	
ติดตามช้างเผือกตกมัน ไปจนถึงเชิงเขาพนมดงรัก	
๓. จังหวัดสุรินทร์	๗๓
เชียงปุม ขนชาวส่วยผู้ก่อตั้งเมืองสุรินทร์	
ประวัติการตั้งนครจำปาศักดิ์	
๔. จังหวัดยโสธร	๙๗
ตำนานกองข้าวน้อย ฆ่าแม่	
๕. จังหวัดอุบลราชธานี	๑๑๕
อธิบายประเพณี ฮีตสิบสอง หรือประเพณีสิบสองเดือน	

๖. จังหวัดนครราชสีมา ๑๔๕
ประวัติท้าวสุรนารี (คุณหญิงโม)
ดงพญาไฟ
๗. จังหวัดกาฬสินธุ์ ๑๘๗
แหล่งกำเนิดเครื่องดนตรี “โปงลาง” ของภาคอีสาน
อธิบายวิธีทำปลาร้า
๘. จังหวัดอุดรธานี ๒๐๗
ชาวจีน (ฮ่อ) คือใคร?
ต้นเหตุให้ไทยต้องเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง
๙. จังหวัดสกลนคร ๒๓๕
อธิบายวิธีการปกครองแบบอาญาสี่
๑๐. จังหวัดมุกดาหาร ๒๖๓
อธิบายประเพณี ครองสิบลี
รัชกาลที่ ๖ ทรงตราพระราชบัญญัตินามสกุล
เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๗
เมฆ จันทรสชา เจ้าเมืองมุกดาหาร
ผู้ได้รับนามสกุลพระราชทาน
๑๑. จังหวัดมหาสารคาม ๒๙๗
อธิบายเรื่องพุทธศตวรรษ
อธิบายลำดับตำแหน่งขุนนางสยาม
อธิบายจารีตการปกครองสมัยโบราณ

๑๒. จังหวัดบุรีรัมย์

๓๓๑

จังหวัดที่ได้ชื่อว่า เมืองปราสาทหิน

พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ ต้นตระกูล “จันทรางศุ”

รับเสด็จสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี

เกือบถูกไล่ออกจากราชการ

อธิบายวิธีการคล้องช้างป่า

๑๓. จังหวัดหนองบัวลำภู

๓๖๑

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เคยเสด็จผ่านมา

แล้วทรงพระประชวรที่เมืองนี้

เป็นเมืองต้นเหตุให้ลาวต้องเสียเอกราชให้แก่สยาม

ในสมัยกรุงธนบุรี

๑๔. จังหวัดเลย

๓๘๕

ประวัติพระธาตุศรีสองรัก สายใยเชื่อมอาณาจักร

อยุธยา-ล้านช้าง

แหล่งกำเนิด “ผีตาโขน” ประเพณีลือชื่อก้องโลก

๑๕. จังหวัดนครพนม

๔๐๙

ประวัติพระยอดเมืองขวาง เจ้าเมืองคำมวน

นักโทษแห่งสยาม วีรบุรุษที่ ร.๕ ทรงห่วงใย

ชนวนเหตุให้เกิดเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒

ที่สยามต้องเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงไปทั้งหมด

องค์พระธาตุพนมพังทลาย

- ๑๖. จังหวัดหนองคาย** ๔๔๓
เมืองบั้งไฟพญานาค
บั้งไฟพญานาคสองความเชื่อที่ขัดแย้งกัน
ระหว่างตำนาน กับวิทยาศาสตร์
- ๑๗. จังหวัดชัยภูมิ** ๔๖๗
อธิบายเรื่องประเพณีบุญเบิกฟ้า
มีเพียงจังหวัดเดียวในภาคอีสาน
- ๑๘. จังหวัดร้อยเอ็ด** ๔๙๕
ประวัติการสร้างนครเวียงจันทน์
ประวัติการเดินทางของพระแก้วมรกต
ที่มาของคำว่า “ทุ่งกุลาร้องไห้”
แล้วเหตุใดจึงเปลี่ยนเป็น “ทุ่งกุลาสดใส”
- ๑๙. จังหวัดอำนาจเจริญ** ๕๒๕
รายละเอียดอำนาจของ คณะอาญาสี่
แบ่งซอยอำนาจการปกครองจากมณฑล
เป็นจังหวัด อำเภอบ ตำบล หมู่บ้าน
- ๒๐. จังหวัดบึงกาฬ** ๕๓๙
จังหวัดเกิดใหม่ล่าสุด ลำดับที่ ๗๗

ภาคอีสาน ตามการแบ่งภาคทางภูมิศาสตร์
จังหวัดที่มีพื้นที่มากที่สุด จนถึง จังหวัดที่มีพื้นที่น้อยที่สุด

๑. จังหวัดนครราชสีมา	๒๐,๕๗๐	ตารางกิโลเมตร
๒. อุบลราชธานี	๑๕,๗๓๙	"
๓. ชัยภูมิ	๑๒,๗๗๘	"
๔. อุตรธานี	๑๑,๗๘๐	"
๕. เลย	๑๑,๔๒๔	"
๖. ขอนแก่น	๑๑,๑๘๐	"
๗. สกลนคร	๑๐,๕๕๓	"
๘. บุรีรัมย์	๑๐,๓๒๑	"
๙. ศรีสะเกษ	๘,๘๓๙	"
๑๐. สุรินทร์	๘,๑๒๔	"
๑๑. หนองคาย	๗,๓๓๒	"
๑๒. กาฬสินธุ์	๖,๙๔๖	"
๑๓. นครพนม	๕,๕๒๔	"
๑๔. มหาสารคาม	๕,๒๙๑	"
๑๕. ร้อยเอ็ด	๕,๑๘๗	"
๑๖. มุกดาหาร	๔,๓๓๙	"
๑๗. บึงกาฬ	๔,๓๐๕	"
๑๘. ยโสธร	๔,๑๖๑	"
๑๙. หนองบัวลำภู	๓,๘๕๙	"
๒๐. อำนาจเจริญ	๓,๑๖๑	"

โหมโรง ผู้ไท

ลูกผู้พี่ ลูกผู้น้อง ญาติสนิทของเรา

อาณาจักรน่านเจ้า

น่านเจ้า เป็นอาณาจักรโบราณของชนชาติไต^๑ แต่มีชื่ออาณาจักรแรกของชนชาติไต เท้าที่นักประวัติศาสตร์ค้นคว้ามาได้ นั่น อาณาจักรแรกของชนชาติไต หรือ ไท อยู่ ณ บริเวณแม่น้ำ ฮวงโห อันเป็นแม่น้ำสายใหญ่และยาวที่สุดของจีน แม่น้ำสายนี้มีอีก ๒ ชื่อ คือ แม่น้ำเหลือง และแม่น้ำวิปโยค

ที่ได้ชื่อว่าแม่น้ำวิปโยคเพราะว่า แม่น้ำสายนี้ เกิดอุทกภัยขึ้นร้ายแรงบ่อยมากปีเว้นปี คร่าชีวิตชาวจีนล้มหายตายจากมาตั้งแต่โบราณกาลจนนับจำนวนไม่ได้ เพราะมิได้บันทึกกันไว้

แม่น้ำ ฮวงโห มีต้นแม่น้ำอยู่ที่ทะเลสาบไม่มีชื่อ (ในแผนที่) เชิงเขาคุนลุน ซึ่งอยู่ในภาคตะวันตกของประเทศจีน ไหลออกจากทะเลสาบลงมาเรื่อยๆ จนถึงเมือง หลานโจว ที่เมืองนี้ มีแม่น้ำสายหนึ่งสั้นๆ เป็นแม่น้ำสาขาไหลลงมาบรรจบ แม่น้ำจึงกว้างใหญ่ขึ้นๆ แล้วพากันไหลย้อนขึ้นเหนือ

^๑เดิมใช้ชื่อว่า ชนชาติ ไต แล้วเพี้ยนมาเป็น ชนชาติไท ไม่มี ย ยักซ์ เพราะชาชนชาตินี้รักความอิสระ ไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจของชนชาติอื่นอย่างง่ายๆ ชอบเป็น ไท แก่ตนเอง ชนต่างเผ่าจึงเรียกชนเผ่านี้ในเวลาต่อมาว่า ชนชาติไท

เล็กน้อยผ่านเมือง **อินฉวน** ผ่านกำแพงเมืองจีนขึ้นไปจนถึงเซิงเซา **อินฉวน** ซึ่งอยู่ในเขตทะเลทรายโกบีอันกว้างใหญ่ของประเทศมองโกเลีย

เมื่อไหลไปปะทะเซิงเซาอินฉวน แม่น้ำสายนี้จึงไหลลงใต้ ผ่านเมือง **ฮูฮอต** ผ่านกำแพงเมืองจีนลงมาถึงเมือง **โหวมา** และเมือง **ตุงฉวน** สองเมืองนี้อยู่ไม่ไกลกันมากนัก

ณ เมือง **ตุงฉวน** นี้เอง แม่น้ำฮวงโห รับน้ำจากแม่น้ำสายสั้นๆ อีกสายหนึ่งไหลมาบรรจบเป็นแม่น้ำสาขา แม่น้ำจึงกว้างใหญ่ขึ้นๆ แล้วพากันไหลไปทางทิศตะวันออกผ่านเมือง **หลูหยาง เจิงโจว** แล้วหักขึ้นเหนือเล็กน้อยผ่านเมือง **จีหนาน** ไปลง **ทะเลเหลือง** ที่อ่าว **โปไฮ**

ที่อ่าว **โปไฮ** นี้เอง ก็เป็นจุดสิ้นสุดของ**กำแพงเมืองจีน** เช่นเดียวกัน

ทะเลเหลือง เป็นส่วนหนึ่งของทะเลจีนตะวันออก และจากการที่แม่น้ำ **ฮวงโห** มีสีเหลือง เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ที่แม่น้ำไหลผ่านลงมาดินมีสีเหลือง เมื่อน้ำสีเหลืองจำนวนมากไหลลงทะเลเป็นล้านๆ ปี จึงทำให้หน้าในทะเลบริเวณดังกล่าวมีสีเหลืองไปด้วยจึงได้ชื่อว่า**ทะเลเหลือง**

ทะเลเหลือง เป็นส่วนหนึ่งของทะเลจีนตะวันออก
แม่น้ำ **ฮวงโห** มีความยาวทั้งสิ้น ๒,๗๐๐ ไมล์ หรือ ๓,๓๔๔ กิโลเมตร

ความยาว ๑ ไมล์ = ๑.๖๐๙ กิโลเมตร
ความยาว ๑ ลี้ = ๕๓๓ เมตร
พื้นที่ ๑ เอเคอร์ = ๒.๕๒๙๓ ไร่ หรือ ๒ ไร่ ๒ งานเศษเล็กน้อย/
ควรคูณด้วยทศนิยม ๔ ตำแหน่ง

น้ำหนัก ๑ ปอนด์ (Pound avoirdupois = ๔๕๓.๕๙๒ กรัม หรือ ๐.๔๕๓๕๙๒ กก.)

เจ้าสินุโล
กษัตริย์ ไทเมือง หรือน่านเจ้า
➡➠
รัชกาลที่ ๑
สร้างอาณาจักร หนองแส หรือน่านเจ้าในปี พ.ศ. ๑๑๙๑-๒

ทรงพาคนไทหลบภัยจากเผ่ามองโกลผู้ป่าเถื่อนมาสร้างอาณาจักรขึ้นใหม่ที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง แล้วสร้างเมือง หนองแส ขึ้นริมทะเลสาบเอ๋อ ห่าย เป็นเมืองหลวง (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นเมือง ตาลิฟู) แล้วกระจายพลเมืองชาวไตออกไปทั่วบริเวณต้นแม่น้ำแดง และที่ราบลุ่มแม่น้ำดำ

แม่น้ำแดง เกิดจากน้ำในทะเลสาบ เอ๋อ ห่าย ไหลออกมาลงใต้ไปเรื่อยๆ แล้วไหลไปลงมาลงทะเลที่อ่าวตังเกี๋ย

ต้นแม่น้ำดำ เกิดทางทิศตะวันตกช่วงกลางๆ ของแม่น้ำแดง ระหว่างเมืองปู อู กับเมือง ตาลาน แล้วไหลไปรวมกับแม่น้ำแดงที่เมือง เกาจี้ จึงกลายเป็นแม่น้ำสาขาของแม่น้ำแดงอันอุดมสมบูรณ์

เมื่อพากันมาสร้างอาณาจักรกันใหม่ที่หนองแสแล้ว คนไตก็ยังรวมกันไม่ติด ยังแยกกันอยู่ ๖ กลุ่ม แยกกันปกครองในกลุ่มของตน ยังรวมกันไม่ติด

ในเวลาทีกล่าวถึงนี้ พระเจ้าสินุโลทรงตั้งชื่ออาณาจักรว่า “ไทเมือง” แต่จีนเรียกเป็น “น่านเจ้า” แปลได้ว่า “เจ้าทางทิศใต้” อาณาจักรไทยเมือง หรือน่านเจ้า มีอาณาเขตกว้างขวางมาก

ทะเลสาบ เอ๋อ ห่าย นี้ คนไตเรียกว่า หนองแส

เจ้าฟิธล่อโก๊ะ-ขุนบรม
กษัตริย์ ไทเมือง หรือน่านเจ้า
➡<
รัชกาลที่ ๔
รับราชสมบัติในปี พ.ศ. ๑๒๗๒

จนถึงสมัยรัชกาล ขุนบรม หรือเจ้าฟิธล่อโก๊ะ ทรงเป็นกษัตริย์นักรบ
ผู้มีความสามารถ ใช้ความพยายามรวมคนไต ๖ กลุ่ม เข้าเป็นอันหนึ่งอัน
เดียวกันได้

ถึงปี พ.ศ. ๑๒๘๐ พ่อขุนบรม ทรงโปรดให้สร้าง เมืองแฉก ขึ้นใน
ที่ราบลุ่มน้ำดำ เพื่อเป็นศูนย์กลางของคนไทในย่านนี้ อาณาจักรน่านเจ้ามี
กษัตริย์ปกครองมาหลายสมัยด้วยความร่มเย็นเป็นสุข

จนถึงปี พ.ศ. ๑๔๔๑ ราชวงศ์ก็ล่มสลายลง เนื่องจากความโหดร้าย
และไม่มีราชธรรม ของพระเจ้าขุนเจน กษัตริย์แห่งราชวงศ์ไตหนองแส

นับจากสิ้นราชวงศ์ไตหนองแสแล้ว อาณาจักรน่านเจ้าจึงมีขุนนางจีน
บ้าง ขุนนางไตบ้างหมุนเวียนกันเข้ามาปกครอง จนกระทั่งถูกชนเผ่ามองโกล
มีภูมิลำเนาอยู่ทางทิศเหนือ ยกกองทัพมาลงมารุกรานจนอาณาจักรน่านเจ้า
ล่มสลาย ตามประวัติศาสตร์บางฉบับบันทึกไว้ว่า อาณาจักรน่านเจ้าถูกยึด
โดยเบ็ดเสร็จในปี พ.ศ. ๑๓๙๖ ซึ่งอยู่ในสมัยจักรพรรดิโอะโคไต ข่าน

พยายามสร้างนครเงินยางศรีช้างแสน (เชียงแสน) ในปี พ.ศ.
๑๘๐๒

แล้วไปสร้างเมืองเชียงรายในปี พ.ศ. ๑๘๐๕

แล้วไปสร้างเมืองฝาง (อ.ฝาง จ.เชียงใหม่) ในปี พ.ศ. ๑๘๑๒

ลงมายึดเมืองลำพูนในปี พ.ศ. ๑๘๒๔

ทรงสร้างเวียงกุมกามในปี พ.ศ. ๑๘๒๙

ทรงสร้างนครเชียงใหม่ในปี พ.ศ. ๑๘๓๙ ทั้งหมดที่กล่าวมา พญามังรายทรงหลบหนีอิทธิพลจักรพรรดิคุบไล ช่าน นั้นเอง

ความสับสนในประวัติศาสตร์

ความสับสนเกิดขึ้นจากความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน ในเรื่องที่ชนชาติไทหรือไท่ ทื่อพยพออกจากอาณาจักรน่านเจ้า นั้น มิใช่ใช้เวลา ๕ ปี ๑๐ ปี แต่ทยอยอพยพออกมาจากอาณาจักรน่านเจ้านานนับได้ ๑๐๐ ปี จึงเกิดความสับสนในเรื่องปีพุทธศักราชที่อพยพ

เท่าที่ข้าพเจ้าได้ศึกษาเอกสารหลายฉบับ ไม่ตรงกันเลย ซึ่งความเป็นจริงคือ ทยอยอพยพออกมาเป็นระยะๆ มิใช่เพียงครั้งสองครั้ง

ในที่นี้ จะไม่กล่าวถึงคนไต ๒ กลุ่ม ที่มุ่งตะวันตกที่ไปสร้างอาณาจักรไทอาหม และอาณาจักรฉวนหรือไทใหญ่ หรือเงี้ยว แต่จะกล่าวถึงกลุ่มคนไต ที่อพยพโดยยึดแนวแม่น้ำโขง แม่น้ำแดง แม่น้ำดำ และจะกล่าวถึงญาติพี่น้องของเราที่เรียกตนเองว่า **ผู้ไท** หรือ **ไทดำ** เท่านั้น

กลุ่มที่ยึดแนวแม่น้ำโขงเป็นหลัก กลุ่มหนึ่งมาสร้างอาณาจักรเชียงแสน อีกกลุ่มหนึ่งลงมาอาณาจักรล้านช้าง อีกกลุ่มหนึ่งมาสร้างอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งร่วมสมัยกับอาณาจักรอู่ทอง และอาณาจักรอโยธยา

หลังจากอาณาจักรอโยธยาล่มสลายไปแล้ว จึงเกิดอาณาจักรศรีอยุธยาขึ้นมาในปี พ.ศ. ๑๘๙๓

กลุ่มที่ยึดแนวแม่น้ำแดงและแม่น้ำดำ ได้มาสร้างอาณาจักรสิบสองจุไท โดยมีเมืองแกลงเป็นเมืองหลวง เมืองแกลงนี้ **ขุนบรม** ได้รับสั่งให้อำมาตย์ผู้ใหญ่มาสั่งไว้ก่อนแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๒๘๐

มณฑลยูนนานมีอาณาบริเวณกว้างใหญ่ไพศาลมาก พื้นที่มณฑลยูนนานในทุกวันนี้ เป็นพื้นที่ทางภาคใต้ ของอาณาจักรน่านเจ้า ถึงจะมีคนไต

อพยพออกมาจำนวนมากแล้วก็ตาม ยังมีคนได้อีกกลุ่มหนึ่งที่รักถิ่นฐานบ้านเกิดไม่ยอมย้ายออก แม้จะถูกปกครองแบบกดขี่ก็ยอมทนอยู่ ยังตักค้ำอยู่ในมณฑลยูนนานในทุกวันนี้ มีเมืองหลวงชื่อ **เมืองเชียงรุ่ง** ที่พวกเรารู้จักกันดีนั่นเอง

เรามาคำความรู้จักชนเผ่าที่เป็นสาเหตุให้คนได้ ต้องอพยพออกจากอาณาจักรน่านเจ้า แตกกระสานชานกระเซ็นไปทุกทิศเพราะรักความเป็นอิสระและไม่ต้องการอยู่ใต้อำนาจของชนต่างเผ่าพันธุ์

ชาวมองโกเลีย ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำ **ออร์คอน** มีหัวหน้าปกครองเรียกตำแหน่งว่า **ข่าน** ชนกลุ่มนี้สร้างเนื้อสร้างตัวขึ้นมาอย่างช้าๆ และมีความเชี่ยวชาญในการขี่ม้า บังคับม้า

จักรพรรดิ เจงกิส ข่าน

ปฐมจักรพรรดิ

จักรพรรดิเจงกิส ข่าน เป็นปฐมจักรพรรดิของชาวมองโกเลีย เป็นผู้เริ่มใช้กองทัพม้าในการสงคราม ซึ่งสร้างชื่อเสียงให้เป็นที่เกรงขามแก่นานาชาติเป็นอย่างมาก

ในปี พ.ศ. ๗๐๘ ประเทศจีนในปัจจุบันนี้แบ่งแยกออกเป็น ๒ ประเทศ

ฝ่ายเหนือ ปกครองโดยราชวงศ์กิ้น มีเมืองหลวงอยู่ที่ **กรุงปักกิ่ง**

ฝ่ายใต้ ปกครองโดยราชวงศ์ซ่ง มีนครหลวงอยู่ที่ **เมืองหังโจว**

ในปี พ.ศ. ๑๗๕๔ กองทัพม้าของจักรพรรดิเจงกิส ข่าน หยั่งเชิงเข้ารุกรานจีนสมัยราชวงศ์กิ้น เวลานั้นยังไม่สามารถต่อกรกับกองทัพจีนได้ จักรพรรดิเจงกิส ข่าน จึงถอยกลับบ้านเมืองของตน แล้วเริ่มปรับปรุงกองทัพให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เมื่อปรับปรุงกองทัพดีแล้ว จึงเริ่มบุกประเทศจีนอีกเป็นครั้งที่สอง ครั้งนี้กองทัพม้าอันเกรียงไกร บุกทะลุยตีราบไปจนถึงกรุงปักกิ่ง **จินฝ่ายเหิน** จึงตกอยู่ในอำนาจจักรพรรดิเจงกิส ข่าน โดยสิ้นเชิง

เจงกิส ข่าน จัดตั้งกองทหารกองหนึ่งควบคุมนครหลวงปักกิ่งไว้ ส่วนพระองค์เองคุมกองทัพใหญ่รุกไปทางตะวันตก บุกทะลุเรื่อยไปตลอดจนถึงดินแดนตอนกลางของทวีปเอเชีย (Asia Miner) มุ่งตะวันตกไปจนถึงยุโรปตะวันออก

จักรพรรดิเจงกิส ข่าน สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. ๑๗๖๐

กองทัพม้าของจักรพรรดิเจงกิส ข่าน ไปถึงไหน ไม่มีใครผู้ใดหาญกล้าเข้ามาต่อกรด้วย จึงรุกต่อไปจนเกือบถึงกรุงมอสโก และเมืองเคียฟในรัสเซีย (เวลานั้นรัสเซียยังไม่ได้รวมเป็นประเทศเช่นในทุกวันนี้ เพิ่งจะรวมเป็นประเทศได้ประมาณ ปี ค.ศ. ๒๐๐๐ มานี้เอง)

ณ ที่เมืองเคียฟนี้เอง จักรพรรดิเจงกิส ข่าน ป่วย เพราะตรากตรำในราชการสงครามมากเกินไป สังขารทนไม่ได้ จึงต้องรีบเดินทางกลับแต่เมื่อมาถึงได้ไม่นาน ก็สิ้นพระชนม์ในถิ่นของพระองค์เองในปี พ.ศ. ๑๗๖๐

จักรพรรดิ โอโคไต ข่าน ดำรงตำแหน่ง ข่าน ในปี พ.ศ. ๑๗๖๐

โอโคไต ข่าน เป็นโอรสของจักรพรรดิเจงกิส ข่าน รัชทายาท รับตำแหน่ง ข่าน แทนบิดาต่อไป แล้วสานต่อภารกิจบิดาด้วยการเบนเข็มมุ่งได้ หวังยึดดินแดน **จินภาคใต้** ของราชวงศ์ซ่ง แต่พระองค์ก็สานภารกิจของพระบิดาได้ไม่สำเร็จ เนื่องจากจักรพรรดิโอโคไต ข่าน สิ้นพระชนม์เสียก่อนในปี พ.ศ. ๑๘๐๒

จักรพรรดิ กุบไล ข่าน
ดำรงตำแหน่ง ข่าน ในปี พ.ศ. ๑๘๐๒
➡➠

กุบไล ข่าน เป็นโอรสของจักรพรรดิโกลเด้น ข่าน รับตำแหน่ง ข่าน แทนบิดาต่อไป ในฐานะรัชทายาท แล้วจึงสานภารกิจของพระบิดาในการบุกยึดดินแดนจีนภาคใต้ของราชวงศ์สูงต่อไป

จักรพรรดิ กุบไล ข่าน สามารถพิชิตจีนภาคใต้ของราชวงศ์สูง เป็นผลสำเร็จในปี พ.ศ. ๑๘๑๙

นับแต่นั้นเป็นต้นไป จีนทั้งภาคเหนือและภาคใต้ ถูกชนเผ่ามองโกลเข้าปกครองในนามราชวงศ์หยวน นานนับศตวรรษ จักรพรรดิ กุบไล ข่านพยายามสร้างความดีอย่างไร ชนชาติจีนทั้งสองภาคก็ทำให้ความเคารพนับถือไม่

แคว้นสิบสองจุไทย

คำว่า “จุ” เพี้ยนมาจากคำว่า “จู” ของไทดำ แปลว่า “แขวง” หรือ “จังหวัด”

ญาติพี่น้องของเราที่อาณาจักรสิบสองจุไทย เรียกตนเองว่า “ผู้ไท” มาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์แล้ว ญาติในสยามบางส่วน เรียกชื่อกลุ่มชนที่เป็นญาติสนิทของเราเป็น “ชาวญัไท” ผิดชนิดหมายท้อง ทั้งนี้เพราะ

๑. มิได้ศึกษาประวัติศาสตร์กลุ่มชน ที่เป็นญาติของเราเอง อย่างถ่องแท้

๒. “ญ” แปลว่า “เขา” เมื่อเขียนอย่างนี้ต้องแปลว่า “ชาวเขาไทย” เข้าป่าไปเลย

๓. “ไท” ที่เป็นชื่อเผ่า ไม่มี ย ยักษ์ เพราะเป็นชนชาติที่รักความเป็นไท ยากที่จะก้มหัวให้ใครง่ายๆ

เรื่องที่ไทยสยาม เรียกญาติของเรากลุ่มนี้ ผิดเพี้ยนไปนั้น เป็นมาตั้งแต่สมัยขับไล่ฝรั่งเศสครั้งสงครามเดียนเบียนฟู เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ ครั้งหนึ่งแล้ว อีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ เมื่อคอมมิวนิสต์เข้ายึดประเทศลาว ชาวผู้ไท หรือ ไทดำ ที่รักความเป็นอิสระ ได้อพยพหลบหนีคอมมิวนิสต์เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระมหากษัตริย์สยามด้านจังหวัดหนองคาย ชาวไทยสยามต้อนรับญาติสนิทด้วยไมตรีจิต จัดหาที่อยู่ ที่กินให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี ในสมัยนั้น ท่านทราบดีว่าญาติของท่านหนีร้อนมาพึ่งเย็น ท่านรีบเดินทางไปเยี่ยมถึงค่ายอพยพ

เมื่อท่านเดินทางไปถึงบริเวณค่าย ผู้ดูแลค่ายได้เปิดเพลง “ไทดำรำพัน” ต้อนรับนายกรัฐมนตรีสยามด้วยเสียง “ซิฮฮาปี...” กระหึ่มก้องไปหลายคુંลำน้ำแม่โขง

จากเหตุที่เกิดขึ้นทั้งสองครั้งที่กล่าวมา สื่อสิ่งพิมพ์ประโคมข่าวเรื่องนี้นานนับเดือน สื่อแต่ละฉบับเรียกญาติของเราไม่ตรงกันเลย อยากจะตั้งชื่ออย่างไรก็ตั้งเอาตามใจชอบ ชาวพูไทย ชาวภูไท มีบางฉบับที่ใช้ผู้ไทย แต่เป็นไทยที่มี ย ยักษ์

ไม่มีสักฉบับที่เรียกอย่างถูกต้องว่า “ผู้ไท” เยวชนรุ่นหลังจึงใช้กันมาอย่างผิดๆ แม้เอกสารของส่วนราชการก็ใช้อย่างผิดๆ มาตลอด เพราะถือว่ามิใช่เรื่อง “สำคัญ สำคัญ”

แต่ผมเห็นว่าสำคัญมาก จะเล่าให้ฟัง

นานมาแล้วที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ทางอำเภอมีการจัดแข่งขันกีฬาชาวเขา ชาวเขาให้ความร่วมมือทุกคนเผ่า ขาดไม่ได้คือชาวเขาเผ่า “ม้ง”

เมื่อเข้ามาในบริเวณงาน หัวหน้านักกีฬาเผ่าม้งได้ยินเสียงประกาศถึงเผ่าของเขาว่า “แม่่ว” เขาจึงรีบเดินไปแจ้งแก่โฆษกในงานให้ทราบว่า เผ่าของเขานั้นชื่อ “ม้ง” มิใช่ “แม่่ว” ซึ่งเป็นชื่อที่ไม่สุภาพ ต่อไปขอเรียกให้ถูกต้องด้วย

แต่โฆษกเห็นว่าไม่ **สำคัญ** อะไร จึงเรียกไปตามถนัดปาก

สักครู่หัวหน้านักกีฬาเดินหน้ามุ่มมาหาโฆษกท่านเดิมบอกด้วยเสียงกร้าวว่า

“หากคุณยังขึ้นเรียกว่า **เผ่าแม่่ว** อีกครั้งเดียว ผมจะพานักกีฬากลับขึ้นดอยทันที”

แคว้นสิบสองจุไท ก่อนนี้เคยถูกเรียกว่า “สิบสองเจ้าไท” ถูกแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

ผู้ไทดำ และ ผู้ไทขาว

ผู้ไทดำ เกือบทั้งหมดจะอยู่ที่ เมืองแก่ง/เมืองควาย/เมืองดุง/เมืองม่วย/เมืองลา/เมืองโมะ/เมืองหวัด/เมืองซาง **รวม ๘ หัวเมือง**

ผู้ไทขาว เกือบทั้งหมดจะอยู่ที่ เมืองไล/เมืองเจียน/เมืองนุน/เมืองบาง **รวม ๔ หัวเมือง**

เป็น ๑๒ เมือง ก่อนนั้นมีเจ้าปกครองในแต่ละหัวเมือง จึงเรียกในสมัยนั้นว่า “สิบสองเจ้าไท” ในเวลาต่อมาเมื่อยกเลิกเจ้าเมือง ลดเมืองลงเป็นจังหวัด จึงเรียกว่า “สิบสองจุไท”

สาเหตุที่เรียกไทขาว ไทดำ ทั้งๆ ที่เป็นคนไทด้วยกัน ทุกอย่างในการดำเนินชีวิตเหมือนกัน เพียงแต่มีภูมิลำเนาต่างสถานที่กันเท่านั้น มีเพียงสาเหตุเดียว คือ **รสนิยมในการแต่งกายของสตรี**

สตรีผู้ไทดำ จะนุ่งห่มด้วยผ้าสีดำ หรือสีน้ำเงินเข้ม ดำ-หรือน้ำเงินเข้ม ทั้งเสื้อและซิ่น

สตรีผู้ไทขาว นุ่งผ้าถุงดำ เสื้อนุ่งสีขาว

ไทดำ-ไทขาว เรียกตามสีของการแต่งกายเท่านั้น ไทลื้อในสิบสองปันนา ก็เรียกตนเองว่า **ผู้ไท**

ชนชาติไทดำ

ชนชาติไทดำ สายเลือดเดียวกันกับไทยสยามในกรุงเทพฯ เผ่าเดียวกันนั่นเอง แต่ไทดำที่ตั้งมั่นอยู่ในแอ่งเมืองแอ่ง (ปัจจุบันเวียดนามเปลี่ยนเป็นเมืองเดียนเบียนฟู) เป็นไทดำที่บริสุทธิ์ ไม่มีเชื้อชาติอื่นมาปนเปื้อน

แอ่ง แปลตรงตัวคือ เทวดา เมืองแอ่งจึงเป็นเมืองเทวดา หรือเมืองเทพนคร

เมื่อพูดถึงญาติในอาณาจักรสิบสองจุไท ขอนำบทความของเจ้า-พระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง-ชูโต) แม่ทัพใหญ่ปราบฮ่อ ในแคว้นสิบสองจุไท ในสมัยรัชกาลที่ ๕ บางส่วนเพียงเล็กน้อย ดังต่อไปนี้

ผู้ไทดำ ที่อาศัยอยู่ในดินแดนแขวงสิบสองจุไทนี้ บ้านเรือนก็เป็นบ้านที่สร้างอย่างง่าย ๆ แปลกเพียงอย่างเดียวที่บ้านหนึ่งหลังไม่ได้แบ่งเป็นห้องๆ แต่โล่งถึงกันหมด อยู่กันทั้งครอบครัว ลูกเขย ลูกสะใภ้ ปู่ ย่า ตา ยาย อยู่ด้วยกันหมด อยู่กันโล่งๆ อย่างนั้น ไม่มีห้องหับที่มิดชิดเลย

กลางเรือนนั้น มีเตาไฟเรียงกัน ๓-๔ เตา แล้วแต่ว่าบ้านจะใหญ่หรือเล็ก ท่านอย่าได้แปลกใจ เตาไฟนี้คือ เตาผิง ครับ เพราะที่นั่นอากาศในหน้าหนาวนั้นผ้าหนาเพียงไรก็หมดสิทธิ์ ต้องเตาผิงสถานเดียว

ผู้ไทขาว วัฒนธรรมอย่างอื่นเหมือนกันหมด ต่างกันเพียงรสนิยมในการแต่งกายที่กล่าวแล้ว ยังมีอีกอย่างคือ เวลามีสงานศพ จะนุ่งห่มด้วยสีขาว ยาวนานถึง ๓ ปี เป็นการไว้ทุกข์ที่ยาวนานมาก

ญาติผู้ใหญ่ของเราทั้งดำและขาว ทานข้าวเหนียวเหมือนชาวล้านนา
ครับ

บทสรุป

อาณาจักรน่านเจ้า-เป็นอาณาจักรของชนชาติไท (ไม่มี ย ยักษ์) มีพื้นที่กว้างขวางมาก เพราะเป็นชนชาติที่ยิ่งใหญ่มาแต่โบราณ แต่ถูกชนเผ่าป่าเถื่อนทางเหนือลงมารุกราน (ชนเผ่ามองโกล) จนต้องอพยพล่องลงมาตามแนวแม่น้ำแดงแม่น้ำดำและแม่น้ำโขง ใช้เวลานานนับร้อยปี แล้วมาตั้งอาณาจักรกันใหม่

ในเวลานั้น **ขุนบรม** เป็นผู้มีความสามารถมากที่สุด ชนเผ่าไทให้ความนับถือเป็นหัวหน้าชนเผ่า ขุนบรมมีบุตรที่เกิดจากชายาต่างๆ ๗ องค์ เมื่อเติบโตใหญ่จึงให้แยกย้ายกันไปสร้างเมืองขึ้นใหม่แล้วเข้าปกครองดูแลให้บ้านเมืองของตนที่สร้างขึ้นใหม่นั้น เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

๑. ขุนลอ ไอรสองศโต สร้างอาณาจักรล้านช้าง ต่อมาคือประเทศลาว

๒. ยี่ผาลาน ไอรสอง สร้างอาณาจักรสิบสองปันนา

๓. สามจูสง ไอรสที่สาม สร้างอาณาจักรหัวพันทั้งห้า ทั้งหก

๔. **ไสผง** ไอรสที่สี่ สร้างอาณาจักรโยนก ต่อมาเป็นล้านนา

๕. จั้วอิน ไอรสที่ห้า สร้างอาณาจักรอโยธยา ต่อมาเป็นเมืองร้าง ราชบุตรเขยพระเจ้าอู่ทอง ได้มาสร้างกรุงศรีอยุธยาในบริเวณเมืองอโยธยาร้าง ราชบุตรเขยท่านนั้นคือ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง)

๖. ลกกลม ไอรสที่หก สร้างอาณาจักรที่เป็นประเทศมอญ (เมืองหงสาวดี)

๗. ขุนเจือง (เจ็ดเจือง) ไอรสที่เจ็ด ปกครองเมืองพวน (เชียงขวาง)

ผู้สืบสกุล **ไสผง** ไอรสที่สี่ ได้มาสร้างเมืองศรีสัชนาลัย-สุโขทัย ในเวลาต่อมาอาณาจักรสุโขทัยอ่อนกำลังลง ถูกยุบไปรวมกับอาณาจักรศรีอยุธยา ของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑

ผู้สืบสกุล **ไสมง** อีกท่านหนึ่ง ได้มุ่งตะวันตกไปสร้างอาณาจักรอุทอง
ราชบุตรเขยของพระเจ้าอุทองได้มาสร้างกรุงศรีอยุธยา ดังได้กล่าวแล้ว

ผู้ไท ญาติสนิทในสยาม

ดังที่ข้าพเจ้าได้เรียนให้ทราบแล้วว่า ญาติชาวผู้ไทของเราในสยาม
นั้น ตั้งภูมิลำเนากระจายอยู่ทั่วประเทศ อพยพมาเมื่อใด สาเหตุใด มีประวัติ-
ศาสตร์บันทึกไว้ ข้าพเจ้าไม่สามารถจะเล่าได้หมดในหนังสือเล่มนี้ เพราะจะ
ผิดวัตถุประสงค์ไปมาก **สักวัน ข้าพเจ้าจะค้นคว้าในเชิงลึก แล้วเรียบเรียง
ออกมาในอีกเล่มหนึ่งต่างหาก**

ณ ที่นี้ จะบอกเพียงคร่าวๆ ว่า ญาติของเรากลุ่มนี้ในสยาม ที่มีจำนวน
มากนั้น มีที่ใดบ้าง

ในปี พ.ศ. ๒๓๒๒ (สมัยกรุงธนบุรี) กองทัพกรุงธนบุรี ได้อพยพชาว
ผู้ไทมาเป็นจำนวนมาก โปรดให้ไปตั้งรกรากอยู่ที่เมืองเพชรบุรี บางส่วนให้
ไปตั้งรกรากที่ราชบุรี และสระบุรี

ในปี พ.ศ. ๒๓๓๕ (สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ร.๑) กองทัพจาก
กรุงเทพฯ ได้อพยพชาวผู้ไท เมืองแกลง เมืองพนม ให้ไปตั้งรกรากที่เมือง
เพชรบุรี บางส่วนให้อยู่ที่กรุงเทพฯ

ในปี พ.ศ. ๒๓๗๘ (สมัย ร.๓) มีการอพยพชาวผู้ไทลงมา ๓ ครั้ง ทรง
โปรดให้ไปตั้งรกรากอยู่ที่เมืองเพชรบุรีทั้งหมด

ญาติชาวผู้ไทในสมัยปัจจุบัน

ลาวโซ่ง คือ ชาวผู้ไท แต่ญาติในสยามเปลี่ยนชื่อของเขาโดยพลการ
ที่กองทัพสยามไปอพยพให้มาพักอาศัยอยู่เมืองไทยเพื่อความปลอดภัยของ
เขาเอง ทั้งนี้เพราะ **เขาคือญาติสนิท** ของเราเอง

ปัจจุบัน ได้กระจายแยกย้ายกันไปทำมาหากินในที่ต่างๆ ทั่วประเทศ

แต่จะไปอาศัยรวมกันอยู่ในกลุ่มเดียวกันเอง บางแห่งทั้งหมู่บ้าน บางแห่งมี
จำนวนมากทั้งตำบล

ในจังหวัดเพชรบุรี ญาติของเรามีอยู่ที่ อำเภอเขาย้อย ตำบลหนอง-
ปรัง ตำบลทับคราง ตำบลห้วยท่าช้าง และตำบลเขาย้อย

ในอำเภอเมืองเพชรบุรี มีที่ตำบลวังตะโก

ในอำเภอชะอำ มีที่ตำบลชะอำ

ในอำเภอบ้านแหลม มีที่ตำบลท่าช้าง

ในจังหวัดสุพรรณบุรี ที่อำเภออู่ทอง ตำบลบ้านดอน ตำบลสระ-
ยายโสม ตำบลหนองไธ้ ตำบลดอนมะเกลือ และตำบลบ้านไช้

ในอำเภอเมืองสุพรรณบุรี มีที่ตำบลบางกุ้ง นอกจากนี้ในอำเภอ
บางปลาม้าก็มีอยู่แต่ไม่มากนัก

ในจังหวัดราชบุรี ที่อำเภอจอมบึง ตำบลจอมบึง บ้านตลาดควาย

อำเภอดำเนินสะดวก ตำบลดอนคลัง ตำบลบัวงาม

อำเภอบางแพ ตำบลดอนคา นอกจากนี้ในอำเภอปากท่อก็มีญาติ
ของเราแต่ไม่มากนัก

ในจังหวัดนครปฐม ที่อำเภอสามพราน ตำบลตลาดจินดา หมู่บ้าน
ตากแดด

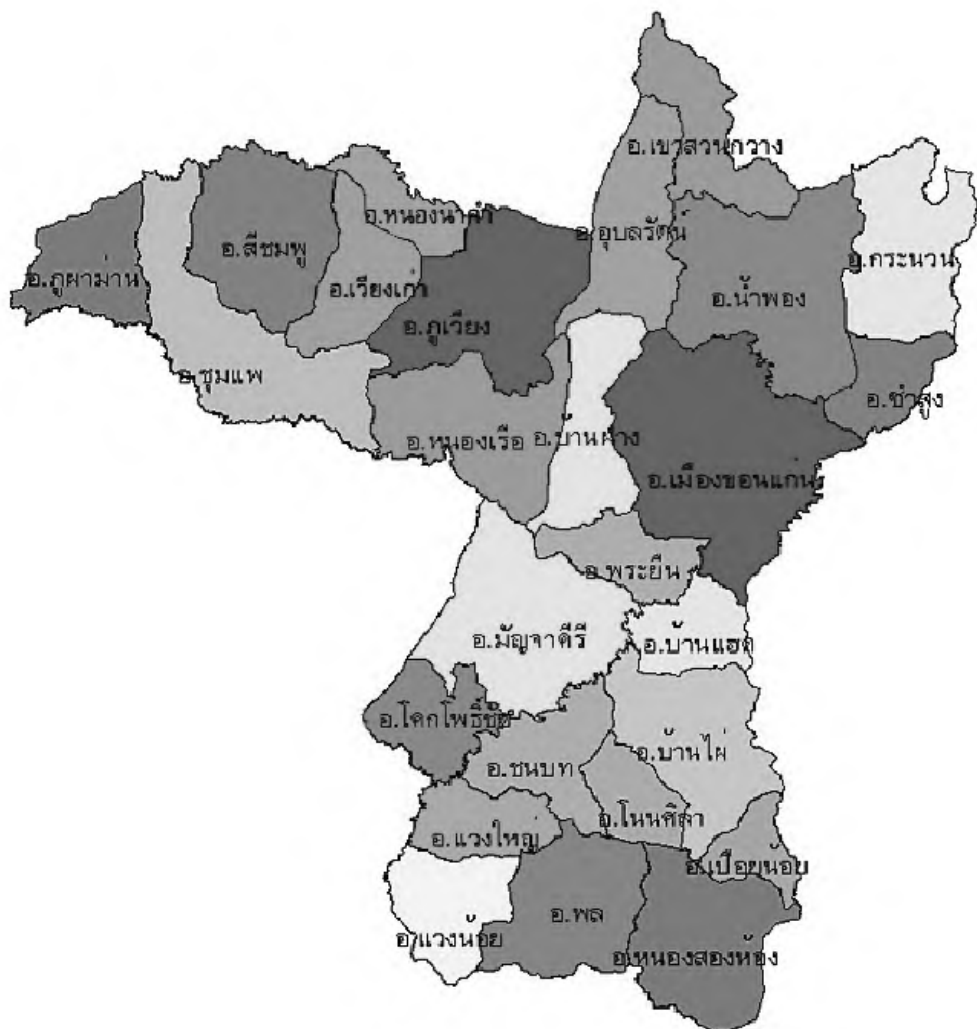
อำเภอบางเลน และอำเภอเมือง ก็มีกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป

นอกจากที่กล่าวมานี้ในภาคกลางยังมีอีกหลายจังหวัด เช่น กาญจน-
บุรี ลพบุรี สระบุรี พิจิตร พิษณุโลก สุโขทัย เหล่านี้ ล้วนอพยพไปจาก
จังหวัดเพชรบุรีทั้งสิ้น เขาอพยพไปตามสายเครือญาติ

ส่วนในภาคอีสานนั้น มีมากมายแทบทุกจังหวัด รายละเอียดมีอยู่แล้ว
ในจังหวัดนั้นๆ

↔
จังหวัดขอนแก่น
↔

สถานที่ตั้ง

จังหวัดขอนแก่น ตั้งอยู่ในภาคอีสานตอนบน เป็น จังหวัดศูนย์กลาง
ของภาคอีสาน มีแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน ๓ สาย แม่น้ำพอง แม่น้ำชี และ
แม่น้ำเชิญ ไหลผ่านพื้นที่ของจังหวัด

แม่น้ำพอง ต้นแม่น้ำเกิดจากน้ำตก “ขุนพอง” ที่ภูกระดึง ไหลเข้า
เขตจังหวัดขอนแก่นที่ผานกเค้า ไปรวมกับแม่น้ำชีที่บ้านหนองแสง ตำบล
โพนงาม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

แม่น้ำชี ต้นน้ำเกิดจากเทือกภูหลวง จังหวัดเพชรบูรณ์ ไหลเข้าสู่
พื้นที่จังหวัดขอนแก่นที่อำเภอเวียงน้อย ผ่านหลายอำเภอของจังหวัดขอนแก่น
แล้วไหลเข้าเขตอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

แม่น้ำเชิญ ปัจจุบันจมอยู่ในเขื่อนอุบลรัตน์

สภาพพื้นที่

ทิศเหนือ ติดกับจังหวัดเลย

ทิศใต้ ติดกับจังหวัดบุรีรัมย์

ทิศตะวันออก ติดกับจังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศตะวันตก ติดกับจังหวัดชัยภูมิ

ตราประจำจังหวัด เป็นรูปพระธาตุเจดีย์ ตั้งอยู่บนตอมะขาม

ต้นไม้ประจำจังหวัด ต้นกล้วยพญักษ์

ดอกไม้ประจำจังหวัด ดอกราชพฤกษ์ (ดอกคูณ)

จังหวัดขอนแก่น มีพื้นที่ ๑๑,๑๘๐ ตารางกิโลเมตร

จังหวัดขอนแก่น อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ เป็นระยะทางรถยนต์ ๔๔๙ กิโลเมตร

คำขวัญประจำจังหวัด

พระธาตุขามแก่น เสียงแคนดอกคูน ศูนย์รวมผ้าไหม
ร่วมใจผูกเสี่ยว เที่ยวขอนแก่นนครใหญ่ ไดโนเสาร์สิรินธรเน่
สุดเท่เหรัญญทองมวยโอลิมปิก

ประวัติความเป็นมา

การตั้งถิ่นฐาน-อิทธิพลของเขมรแบบบายนที่นับถือพระพุทธศาสนา
ลัทธิมหายาน ได้แผ่เข้ามาในดินแดนของจังหวัดขอนแก่น ราวพุทธศตวรรษ
ที่ ๑๘ (พ.ศ. ๑๗๐๑ ขึ้นไป) ซึ่งจะเห็นได้จากโบราณสถาน “กู๋แก้ว” และ
“กู่ناق่าน้อย” ทั้งสองแห่งนี้เป็น “อโรคยศาล” คือ สถานพยาบาลที่พระเจ้า
ชัยวรมันที่ ๗ โปรดให้สร้างขึ้นตามเมืองต่างๆ ที่อยู่ในอำนาจของพระองค์
เพื่อเป็นสถานพยาบาลสำหรับประชาชนในขอบขันฑสีมา

ครั้นถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ (พ.ศ. ๑๘๐๑ ขึ้นไป) วัฒนธรรมล้านช้าง
แถบลุ่มแม่น้ำโขง พร้อมผู้คนเชื้อสายไท-ลาว ได้แผ่อิทธิพลมากลบกลืน
วัฒนธรรมของขอมในดินแดนจังหวัดขอนแก่นจนหมดสิ้น ทั้งทางด้านศิลป-
กรรม สถาปัตยกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ตลอดทั้งตัวหนังสือ

คนขอนแก่นทุกวันนี้ มีบรรพบุรุษที่อพยพมาจากอาณาจักรล้านช้าง
ทั้งสิ้น

ที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ จะมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอภูเวียง อำเภอนบพ และบางส่วนของอำเภอชุมแพ

ที่อพยพมาจากหลวงพระบาง ก็จะมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอภูพานานที่อพยพมาจากนครจำปาศักดิ์ จะเข้ามาทางจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดร้อยเอ็ด

การตั้งเมืองขอนแก่น

ในสมัยกรุงธนบุรี อาณาจักรล้านช้างแตกแยกออกเป็นสามอาณาจักร มีเจ้าผู้ครองนครเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน เมืองหลวงพระบาง เมืองเวียงจันทน์ เมืองจำปาศักดิ์ ตกเป็นประเทศราชสยามจนหมดสิ้น

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๓๒ เพี้ยเมืองแพน หลานเจ้าแก้วมงคล (จารย์แก้ว) แห่งนครจำปาศักดิ์ แยกตัวออกมาพร้อมผู้คนประมาณ ๓๐๐ ครัวเรือน มาตั้งบ้านเรือนที่ **บ้านดอนกระยอม** (บ้านดอนกระยอมในเวลานั้นอยู่ในพื้นที่เมืองชนบท ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น)

แจ้งความประสงค์ไปยังเจ้าเมืองนครราชสีมา ขอขึ้นกับเมืองนครราชสีมาโดยยอมส่งส่วยตามประเพณี เจ้าเมืองนครราชสีมากราบทูลฯ ลงไปยังกรุงเทพฯ มีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้ง **เพี้ยเมืองแพน** เป็นขุนนางสยาม มีบรรดาศักดิ์ชั้น “พระ” ในราชทินนาม “**นครศรีบริรักษ์**” แล้วยกฐานะ “**บ้านบึงบอน**” ขึ้นเป็นเมือง “**ขอนแก่น**” เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๐

พระนครศรีบริรักษ์ (เพี้ยเมืองแพน) เป็นเจ้าเมืองขอนแก่นเป็นท่านแรก

การย้ายที่ตั้งตัวเมืองครั้งสุดท้าย

ที่ตั้งตัวจังหวัดขอนแก่น มีการย้ายถึง ๖ ครั้ง การย้ายครั้งที่ ๖ เมื่อ

ปี พ.ศ. ๒๔๕๑ จาก บ้านเมืองเก่า มาตั้งเมืองใหม่ที่ บ้านพระลับ คือที่
ตัวเมืองขอนแก่นทุกวันนี้

ขอนแก่นสมัยปฏิรูปการปกครอง

อาณาจักรล้านช้างมีพื้นที่กว้างขวางมาก จะจัดลำดับให้ง่ายต่อความ
เข้าใจดังต่อไปนี้

ลาวส่วนเหนือ คือส่วนที่ติดกับสิบสองปันนา ซึ่งก็คือส่วนหนึ่งของ
อาณาจักรน่านเจ้า ประกอบด้วย แคว้นสิบสองจุไท ที่ติดแคว้นตั้งเกี้ยวของ
ญวน แคว้นหัวพันทั้งห้าทั้งหก และนครหลวงพระบาง

ลาวส่วนกลาง ตั้งแต่แขวงไชยบุรี เชียงขวาง เมืองพวน ลงมาถึง
ท่าแขก สุวรรณเขต

ลาวส่วนใต้ คือส่วนใต้สุวรรณเขตลงมา ที่เป็นนครจำปาศักดิ์ อັตปือ
และประเทศเขมรทั้งประเทศ

ทั้ง ๓ ส่วน เป็นประเทศราชสยามมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี ประมาณ
ปี พ.ศ. ๒๓๒๒ เป็นระยะเวลาจนถึง ๑๑๔ ปี จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๑๐
เป็นต้นมา และทั้ง ๓ เขต ตกไปเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสจนหมดสิ้น เริ่ม
ตั้งแต่

ปี พ.ศ. ๒๔๑๐ เขมรส่วนนอก ส่วนที่ติดแดนญวนใต้ปากแม่น้ำโขง

ปี พ.ศ. ๒๔๓๑ แคว้นสิบสองจุไท ส่วนที่ติดแคว้นตั้งเกี้ยวของญวน

ปี พ.ศ. ๒๔๓๖ (ร.ศ.๑๑๒) ลาวทั้งสามส่วน หรือพื้นที่ฝั่งซ้ายแม่น้ำ
โขงทั้งหมด

ปี พ.ศ. ๒๔๔๗-๕๐ เขมรส่วนใน คือ พระตะบอง-เสียมราฐ-ศรีโสภณ
และแขวงไชยบุรี

**ลาวทั้งประเทศนั้นคือ พี่ๆ น้องๆ-ลูกผู้พี่-ลูกผู้น้อง ที่เคยอยู่บ้าน
หลังเดียวกัน (อาณาจักรน่านเจ้า) กินข้าวหม้อเดียวกัน กินกับข้าว “โตก”**

เดียวกัน (โตก = ถาดกลมทำด้วยไม้มีขาสูง สำหรับวางกับข้าว) เมื่ออพยพ
ย้ายถิ่นเพราะถูกรุกราน ยึดแนวแม่น้ำโขงล่องลงมา

คุณลุง คุณป้า พาลูกๆ หลานๆ ไปสร้างบ้านแปงเมือง อยู่ฝั่งซ้าย
แม่น้ำโขง

คุณน้า คุณอา พาลูกๆ หลานๆ ไปสร้างบ้านแปงเมือง อยู่ฝั่งขวา
แม่น้ำโขง

พูดภาษาเดียวกัน เขียนอักษรเดียวกัน วัฒนธรรมเดียวกัน นับถือ
ศาสนาเดียวกัน หากไม่มีการล่าอาณานิคมในสมัยก่อนโน้น ลาวกับไทย
จะใช้ธงชาติผืนเดียวกัน ร้องเพลงชาติเพลงเดียวกัน และมีสถาบันพระ-
มหากษัตริย์องค์เดียวกัน หากเป็นดังนี้

สยาม คือ มหาอำนาจลุ่มแม่น้ำโขง ที่อเมริกาต้องเกรงใจ

สยามจับตามองฝรั่งเศสอย่างไม่กะพริบ

ช่วงเวลาที่กล่าวถึงอยู่นี้อยู่ในปี พ.ศ. ๒๔๓๓ สยามเปลี่ยนแปลงวิธี
การปกครองหัวเมืองลาวใหม่ เพื่อให้ดูแลได้อย่างทั่วถึงและอย่างใกล้ชิด โดย
แบ่งหัวเมืองลาวออกเป็น ๔ เขตการปกครอง แต่ละเขตมีข้าหลวงใหญ่จาก
กรุงเทพฯ ขึ้นไปปกครอง ต่อมาไม่นานก่อนที่จะตั้งกระทรวงมหาดไทย
ในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ นั้น ได้จัดรูปแบบการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาล
รวม ๖ มณฑล ได้แก่

๑. มณฑลลาวพุงดำ เปลี่ยนมาเป็น มณฑลลาวเฉียง แล้วเปลี่ยน
มาเป็น มณฑลพายัพ ที่ทำการมณฑลอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ มีเมืองในสังกัด
๖ เมือง-นครเชียงใหม่-นครลำพูน-นครลำปาง-นครแพร่-นครน่าน-เมือง
เถิน

ข้าหลวงใหญ่-เจ้าพระยารัตนาธิเบศ (พุ่ม ศรีไชยยันต์)

ข้าหลวงต่างพระองค์-พระเจ้าน้อยยาเธอ กรมหมื่นพิทยาลาภฤทธิ-
ธาดา (พระองค์เจ้าชายโสณบัณฑิต โสณกุล ณ อยุธยา)

๒. มณฑลลาวพวน เปลี่ยนมาเป็น **มณฑลอุดร** ที่ทำการมณฑลอยู่ที่เมืองหนองคาย ต่อมาย้ายไปที่บ้านหมากแข้ง คือที่จังหวัดอุดรธานี ปัจจุบัน มีเมืองทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงในสังกัด ๖ เมือง-เมืองหนองคาย-เมืองอุดรธานี-เมืองขอนแก่น-เมืองนครพนม-เมืองสกลนคร-เมืองเลย

เมืองฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ส่วนเหนือทั้งหมดรวมถึงเมือง **พวน** สังกัดอยู่ในมณฑลลาวพวน ในปี ร.ศ. ๑๑๒ สยามต้องเสียเมืองทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสไปทั้งหมด

ข้าหลวงต่างพระองค์ สำเร็จราชการมณฑลอุดร-นายพลตรี พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม (พระองค์เจ้าชายทองกองก้อนใหญ่)

๓. มณฑลลาวกาว เปลี่ยนมาเป็น **มณฑลอีสาน** แล้วเปลี่ยนมาเป็น **มณฑลอุบล** ที่ทำการมณฑลอยู่ที่นครจำปาศักดิ์ (เดิมใช้=สัก) ต่อมาย้ายมาที่จังหวัดอุบลราชธานี เนื่องด้วยเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๖ สยามต้องเสียพื้นที่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งหมดให้แก่ฝรั่งเศสไป เหลือเมืองในสังกัด ๖ เมือง-เมืองอุบลราชธานี-เมืองศรีสะเกษ-เมืองสุรินทร์-เมืองร้อยเอ็ด-เมืองมหาสารคาม-เมืองกาฬสินธุ์

ข้าหลวงใหญ่ สำเร็จราชการมณฑล-พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร (พระองค์เจ้าศัคนางค์ยุคล)

๔. มณฑลลาวกลาง เปลี่ยนมาเป็น **มณฑลนครราชสีมา** ที่ทำการมณฑลอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา เดิมมีเมืองในสังกัด ๓ เมือง คือ เมืองนครราชสีมา-เมืองชัยภูมิ-เมืองบุรีรัมย์ ต่อมาเพิ่มอีก ๑ เมือง คือ เมืองนางรอง รวมเป็น ๔ เมือง

ข้าหลวงพิเศษ-นายพลตรี พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ (พระองค์เจ้าชุมพลสมโภช)

๕. มณฑลเขมร เปลี่ยนมาเป็น **มณฑลบูรพา** ที่ทำการมณฑลอยู่ที่

เมืองศรีโสภณ ต่อมาย้ายมาที่เมืองพระตะบอง มีเมืองในสังกัด ๔ เมือง-
เมืองพระตะบอง-เมืองเสียมราฐ-เมืองศรีโสภณ และเมืองพนมสกล

ข้าหลวงใหญ่-พระยามหาอำมาตยาธิบดี (หรุ่น ศรีเพ็ญ)

ทั้ง ๕ มณฑลนี้ เมื่อตั้งกระทรวงมหาดไทยขึ้นเมื่อวันที่ ๑ เมษายน
พ.ศ. ๒๔๓๕ แล้ว ได้มาสังกัดกระทรวงมหาดไทย ตำแหน่งผู้บัญชาการมณฑล
ให้เรียกว่า “ข้าหลวงเทศาภิบาล”

ตำแหน่งนี้เมื่อถึงรัชกาลที่ ๖ ทรงมีพระราชดำริให้เปลี่ยนเป็น “สมุห-
เทศาภิบาล”

๖. มณฑลภูเก็ต ที่ทำการมณฑลอยู่ที่เมืองภูเก็ต มีเมืองในสังกัด
๖ เมือง คือ เมืองภูเก็ต-เมืองกระบี่-เมืองตรัง-เมืองตะกั่วป่า-เมืองพังงา-
เมืองระนอง ต่อมาเพิ่มเมืองสตูล รวมเป็น ๗ หัวเมือง

การปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลนี้ ถูกยกเลิกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๖
(หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว)

จังหวัดขอนแก่นถูกพัฒนา ให้เป็นศูนย์กลางของภาคอีสาน

หลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตั้งรัฐบาลปฏิวัติเมื่อวันที่ ๒๐
ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับ
ที่ ๑ ปี พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙ ได้กำหนดให้จังหวัดขอนแก่นเป็นศูนย์กลาง
การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจัดตั้งศูนย์บัญชาการพัฒนา ณ
บ้านพักริมบึงทุ่งสร้าง ปัจจุบันคือจวนผู้ว่าราชการจังหวัด นับแต่นั้นเป็นต้นมา

จังหวัดขอนแก่นได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปในทางขยายตัวเมืองกว้างขวาง
มากขึ้น สาธารณูปโภคทุกสาขาเข้ามามีบทบาทมากขึ้น รวมทั้งภาคธุรกิจ-
โรงงานอุตสาหกรรม สถานศึกษาทุกระดับมีมากขึ้น

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ก่อตั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นมหาวิทยาลัย
แห่งแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แรกตั้งมีเพียง ๓ คณะ คือ

คณะเกษตรศาสตร์-คณะวิศวกรรมศาสตร์ และคณะวิทยาศาสตร์
จัดตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สร้างสนามบินพาณิชย์แห่งใหม่ เปิดบินเป็นปฐมฤกษ์เที่ยวแรกเมื่อ
วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๖ ปัจจุบันพัฒนาเป็นสนามบินนานาชาติแล้ว

จัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย สถานีโทรทัศน์ ปัจจุบัน
เป็นสถานีโทรทัศน์ ช่อง ๑๑ กรมประชาสัมพันธ์เขต ๑ จังหวัดขอนแก่น

ฯลฯ

ดินแดนพุทธจักร

วัดศรีจันทร์

วัดศรีจันทร์ เป็นพระอารามหลวง **ชั้นตรี** ชนิด **สามัญ** ตั้งอยู่เลขที่
๖๘๑ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

ประวัติความเป็นมา-วัดศรีจันทร์สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๘ โดย
ท่านญาคูหลักคำ (พระครูพิมพ์) ท่านเป็นประธานดำเนินการก่อสร้าง เมื่อ
สร้างเสร็จแล้วคณะศรัทธาจึงนิมนต์ท่านมาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสเป็นรูป
แรก ก่อนที่จะสร้างวัดศรีจันทร์นั้น ท่านจำพรรษาอยู่ที่ **วัดศรีนวล** ซึ่งอยู่
กลางหมู่บ้าน ท่านเห็นว่า **เนินป่าโจก** ไม่ไกลจากวัดศรีนวลมากนัก สถานที่
นี้อยู่นอกชุมชนเป็นที่สงบเงียบ เหมาะที่จะเจริญภาวนา เมื่อสร้างเสร็จแล้ว
ท่านจึงตั้งนามวัดนี้ว่า **วัดศรีจันทร์**

แต่ศรัทธาสาธุชนทั่วไปกลับนิยมเรียกวัดศรีจันทร์ว่า **“วัดนอก”** และ
เรียก วัดศรีนวลว่า **“วัดใน”**

วัดธาตุ

วัดธาตุ เป็นพระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งอยู่เลขที่ ๒๓๗ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ประวัติความเป็นมา-เดิมชื่อวัดธาตุเมืองเก่า สร้างขึ้นมาเนื่องจากชนชั้นปกครองเมืองต่างๆ ในภาคอีสาน มีเชื้อสายมาจากลาวเวียงจันทน์ ในสมัยก่อนนั้น เมื่อสร้างเมืองจะต้องสร้างวัดควบคู่กันไปด้วย และต้องสร้างถึง ๔ วัด

เมื่อครั้งเพี้ยเมืองแพน หรือพระนครศรีบริรักษ์บรมราชภักดี ได้ตั้งเมืองขอนแก่นขึ้นที่บ้านบึงบอน เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๓๒ ก็ได้สร้างวัดขึ้น ๔ วัด ตามแบบอย่างประเพณีโบราณของชาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง

๑. วัดเหนือ เป็นวัดสำหรับเจ้าเมืองขอนแก่น ในเวลาต่อมาเปลี่ยนเป็น “วัดธาตุ”
๒. วัดกลาง ปัจจุบันยังใช้ชื่อนี้
๓. วัดใต้ ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อวัดเป็น “วัดหนองแวง”
๔. วัดแขก ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อวัดเป็น “วัดโพธิ์บ้านโนนทัน”

บุคคลสำคัญทางพุทธจักร

สมเด็จพระพุทธอาจารย์

สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) มีนามเดิมว่า อาจดวงมาลา ท่านเกิดที่บ้านโน้น อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๖

บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุได้ ๑๔ ปี ที่วัดศรีจันทร์ แล้วศึกษาเล่าเรียนจากครูตามสำนักต่างๆ จนมีวิชาความรู้พอที่จะสอนผู้อื่นได้ เมื่อ

อายุได้ ๑๖ ปี ได้เข้ารับการอบรมเป็นครูพิเศษ ๖ เดือน ที่โรงเรียนขอนแก่น-วิทยายน

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ท่านมีอายุได้ ๑๘ ปี จึงเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ร่วมกับสามเณรอีก ๔ รูป เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรม และวิชาสามัญอื่นๆ ด้วยสมัยนั้นยังไม่มียานพาหนะใดๆ นอกจากเดินด้วยเท้าเพียงสถานเดียว ท่านจึงต้องใช้เวลาเดินทางด้วยเท้าจากขอนแก่นเพื่อไปขึ้นรถไฟที่เมืองนครราชสีมา ต้องใช้เวลาเวลาถึง ๙ วัน เมื่อถึงกรุงเทพฯ ในปีแรกท่านไปจำพรรษาที่วัดชนะสงคราม บางลำพู เข้าศึกษาพระปริยัติธรรมที่สำนักเรียน ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ ในปีที่ ๒ ท่านย้ายไปจำพรรษาที่วัดมหาธาตุฯ

ปี พ.ศ. ๒๔๖๖ ท่านอายุครบบวช ท่านจึงเข้าสู่พิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ในพระอุโบสถวัดมหาธาตุฯ ชีวิตในสมณเพศของท่านมีความก้าวหน้ามาตลอด ท่านได้รับสมณศักดิ์เป็น

พระราชาคณะ ชั้นสามัญ ที่ “พระศรีสุธรรมมุนี”
ได้เลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นเป็น พระราชาคณะ ชั้นราช/ชั้นเทพ/ชั้นธรรม
ได้เลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นเป็น พระราชาคณะ ชั้นหิรัญบัฏ ที่ “พระพิมลธรรม”

ได้สมณศักดิ์ ตำแหน่งอัครมหาบัณฑิต จากประเทศพม่า
ครั้งหลังสุดได้รับสมณศักดิ์ ชั้น “สมเด็จพระราชาคณะ” ที่ “สมเด็จพระพุฒาจารย์”

ผลงานเด่นของท่าน

เป็นพระเถระผู้เฝ้ามองในความเจริญงอกงาม ของพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายปริยัติและปฏิบัติ ผลงานของพระเดชพระคุณได้ขจรกระจายไปทั่วโลก และได้สร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศต่างๆ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วย

การส่งพระภิกษุไปศึกษา ณ ต่างประเทศ เช่น ประเทศพม่า อินเดีย ศรีลังกา
อังกฤษ อเมริกา

อันเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปทั่วทุกมุมโลกดังในปัจจุบัน

สมเด็จพระพุทธมาจารย์ ถึงแก่มรณภาพ เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ.
๒๕๓๒ อายุได้ ๘๖ ปี

บุคคลสำคัญทางอาณาจักร

บุคคลสำคัญท่านที่ ๑ เพี้ยเมืองแพน (ท้าวพัน) ผู้ก่อตั้ง
เมืองขอนแก่น

เพี้ยเมืองแพน มีชื่อว่า ท้าวพัน สืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์ผู้ครอง
นครเวียงจันทน์ รัชการอยู่ที่แขวงเมืองทุขุม อยู่ห่างจากเขื่อนน้ำจันท
ทางเหนือประมาณ ๗๐ กิโลเมตร (เมืองทุขุมปัจจุบันเป็นเมืองร้าง)

เมื่อทราบว่าการเวียงจันทน์ของเจ้าศิริบุญสารเสียแก่กองทัพเจ้า-
พระยามหากษัตริย์ศึกแล้ว จึงได้อพยพครอบครัวข้าทาสบริวารและพวกพ้อง
ข้ามแม่น้ำโขงมาอาศัยอยู่กับญาติพี่น้องที่เมืองสุวรรณภูมิ ส่วน **คำแ่วน**
บุตรสาวคนโต มีตำแหน่งเป็นข้าหลวงอยู่ฝ่ายในนครเวียงจันทน์อยู่ ถูกจับ
ไปเป็นเชลยยังกรุงธนบุรี

เพี้ยเมืองแพน มีบุตร-ธิดาเท่าที่ทราบ ๔ คน คือ

คำแ่วน บุตรสาวคนโต มีบุญวาสนาสูง ได้เป็นเจ้าจอมรัชกาลที่ ๑
แห่งราชวงศ์จักรี

ท้าวจาม บุตรชายคนต่อมา ถึงแก่กรรมที่เมืองขอนแก่น

ท้าวพาม บุตรชายอีกคนหนึ่ง เสียชีวิตระหว่างอพยพก่อนถึงเมือง
สุวรรณภูมิ

บุตรสาวคนสุดท้าย ไม่ทราบชื่อ ต่อมาได้เป็นภรรยาของ **ท้าวคำบัง** ผู้เป็นเจ้าเมืองขอนแก่นต่อจากเพี้ยเมืองแพน

เหตุเกิดในสมัยกรุงธนบุรี

พระวรปิตา เป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่แห่งนครเวียงจันทน์ มีเรื่องผัดใจกับเจ้าศิริบุญสาร จึงอพยพครอบครัวญาติพี่น้องเพื่อนพ้องข้าทาสบริวารไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตแขวงนครจำปาศักดิ์ ต่อมาไม่นานเกิดผัดใจกับเจ้าไชยกุมารเจ้าผู้ครองนครจำปาศักดิ์ จึงอพยพขึ้นมาอยู่ที่บ้านดอนมดแดงอันเป็นเขตแขวงแห่งสยาม แล้วแต่งให้ท้าวกำผู้เป็นบุตร ถือนาสันและเครื่องราชบรรณาการลงไปเมืองนครราชสีมา ให้เจ้าเมืองนครราชสีมาพาเข้าเฝ้าพระเจ้าตากสินในกรุงธนบุรี ขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมาตลอดไป

เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๑ พระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรีทรงทราบว่า **เจ้าศิริบุญสาร** แห่งนครเวียงจันทน์ไม่ได้ปลงพระทัยร่วมมือกับสยามช่วยปราบพม่าที่ยกกองทัพมารุกรานสยาม และอาณาจักรล้านช้างหลายครั้งหลายหน นอกจากนี้พระเจ้าตากสินยังทรงทราบจากเจ้าไชยสุริยวงศ์แห่งนครหลวงพระบางด้วยว่า แท้จริงแล้วเจ้าศิริบุญสารนั้น มีใจฝักใฝ่พม่าจึงสร้างความแค้นเคืองให้กับพระเจ้าตากสินเป็นอย่างมาก

ก่อกบฏกับช่วงเวลานั้น **ท้าวกำ** บุตรของ **พระวรปิตา** เข้าเฝ้าแล้วกราบบังคมทูลเพื่อทรงทราบว่า บิดา ถูกเจ้าศิริบุญสารยกกองทัพมาบุกรุกแล้วจับพระวรปิตาฆ่าเสีย พระเจ้าตากสินทรงพิโรธมาก เพราะที่บ้านดอนมดแดงนั้นเป็นดินแดนสยาม

บ้านดอนมดแดง คือที่ตั้งเมืองอุบลราชธานีทุกวันนี้

พระเจ้าตากสินทรงรับสั่งให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก เป็นแม่ทัพใหญ่ยกเป็นกองทัพบกตรงไปเมืองนครราชสีมา ตรงไปเมืองสุรินทร์ เมืองศรีสะเกษ แล้วไปรอสมทบกับกองทัพเรือที่นครจำปาศักดิ์

ทรงรับสั่งให้เจ้าพระยาสุรสีห์ ยกกองทัพเรือล่องอ่าวไทยมาขึ้นบกที่ดินแดนเขมร เกณฑ์พลเขมรได้ประมาณ ๑๐,๐๐ คนเศษ แล้วให้รีบต่อเรือรบได้พอจำนวน แล้วจึงยกกองทัพเรือย้อนแม่น้ำโขงขึ้นไปสมทบกับกองทัพบกของสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ที่ล่องหน้าไปรอที่นครจำปาศักดิ์อยู่ก่อนแล้ว

กองทัพจากสยามทั้งสองก็เข้าล้อมนครจำปาศักดิ์ **เจ้าไชยภูมิ** เจ้าผู้ครองนครจำปาศักดิ์เห็นเหลือกำลังจะต่อสู้ได้ จึงยอมสวามิภักดิ์ต่อสยามขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมาตลอดไป

ฝ่ายพระยาสุโขทัย แม่ทัพใหญ่ของเจ้าผู้ครองนครเวียงจันทน์ ที่ลงมากำจัดพระวรวรพิดาที่บ้านดอนมดแดงสำเร็จและยังกำลังจัดการบ้านเมืองอยู่นั้นทราบข่าว กองทัพจากสยามยกมามากมายเห็นเหลือกำลังจะต่อสู้ต้านทานได้ จึงรีบเดินทัพไปยังนครเวียงจันทน์แล้วทูลข่าวร้ายนี้ให้เจ้าศิริบุญสารทรงทราบทุกประการ

เจ้าศิริบุญสารจึงจัดการป้องกันพระนคร แต่งกองทัพไปรับมือกับกองทัพสยามถึงเมือง **พันพร้าว** เมืองพะโค เมืองเวียงคุก เมืองหนองคาย จนถึงเมืองนครพนม

กองทัพจากสยามเข้าตีเมืองนครพนมแตก แล้วขึ้นไปตีเมืองหนองคายแตก ส่วนเมืองเวียงคุก และเมืองพะโค มีการป้องกันเมืองเข้มแข็งมาก กองทัพจากกรุงธนบุรีไม่สามารถตีเอาเมืองทั้งสองนี้ได้ จึงเพียงแต่ล้อมไว้

แต่ในที่สุดด้วยอุบายของแม่ทัพจากสยามที่ทำสงครามด้วยสมอง จึงสามารถไข่กลอุบายเอาชนะเมืองพะโคและเมืองเวียงคุกได้ในเวลาไม่นาน แล้วยกขึ้นมალ้อมเมืองพันพร้าว ชาวเมือง**พันพร้าว**ต่อสู้ป้องกันเมืองเป็นเวลาข้ามปี มาจนถึงปี พ.ศ. ๒๓๒๒ จึงได้แต่ล้อมเมืองเอาไว้

ในช่วงเวลานี้ พระเจ้าสุริยวงศ์ เจ้าผู้ครองนครหลวงพระบางทราบข่าว กองทัพจากสยามยกมალ้อมเมืองเอาไว้แล้ว ก็มีความยินดีเป็นอันมาก

เนื่องด้วยเมืองหลวงพระบางเป็นอริกับเมืองเวียงจันทน์ ด้วยสาเหตุที่เมืองเวียงจันทน์เคยชนกองทัพพม่ามาตีเมืองหลวงพระบางครั้งหนึ่งเมื่อสองสามปีที่ผ่านมา

จึงมีพระราชสาส์นแจ้งมาทางกองทัพไทยขอเป็นไมตรี แล้วรีบยกกองทัพเมืองหลวงพระบางจำนวนพล ๓,๐๐๐ มาอย่างรีบด่วน ช่วยล้อมแล้วตีกระหนาบเมืองเวียงจันทน์ทางด้านเหนือ

ฝ่ายเจ้าศิริบุญसार เจ้าผู้ครองนครเวียงจันทน์ทราบข่าวร้ายนี้ จึงมีรับสั่งให้ทั้งเมืองพันพร้าวเสีย แล้วให้ถอยกำลังพลข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาช่วยป้องกันเมืองเวียงจันทน์ กองทัพจากสยามจึงได้เมืองพันพร้าวโดยไม่เสียเลือดเนื้อ แล้วยกกองทัพข้ามแม่น้ำโขงไปโดยไม่ยากเพราะมีเรือมากมายจากกองทัพเรือจอดรออยู่แล้ว แล้วสร้างค่ายล้อมเมืองเวียงจันทน์ไว้เป็นระยะๆ

ฝ่ายเจ้าศิริบุญसार แต่งให้เจ้านันทเสนราชโอรสเป็นแม่ทัพ คุมทหารออกจากกำแพงเมืองไปตีค่ายทหารไทยที่ล้อมเมืองอยู่แล้วถอยกลับเข้ากำแพงเมือง ทหารไทยก็ตามตีจนถึงกำแพงเมืองแล้วถอยกลับเข้าค่ายเป็นดังนี้แทบทุกวันนานถึง ๔ เดือนเศษ กองทัพจากกรุงธนบุรีก็ไม่สามารถตีเอาเมืองเวียงจันทน์ได้

แต่ภายในกำแพงเมืองเวียงจันทน์สถานการณ์มีแต่เลวร้ายลง เสี่ยงอาหารเริ่มขาดแคลนเพราะถูกล้อม ส่วนทหารที่บาดเจ็บก็ตายลงทุกวัน ทหารที่ไม่บาดเจ็บก็เริ่มเหนื่อยล้าเพราะขาดอาหาร อาณาประชาราษฎร์ก็เริ่มเกิดความหวาดวิตกกังวลภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น บ้างหาทางหลบออกจากกำแพงเมืองในยามค่ำคืนแล้วยอมให้ทหารไทยจับเพื่อที่จะมีอาหารกิน มีบางส่วนหลบรอดไปได้บ้าง แต่ก็จำนวนน้อย

เจ้าศิริบุญसारวิเคราะห์สถานการณ์แล้ว คงไม่สามารถป้องกันเมืองเอาไว้ได้ จึงหลบหนีออกจากกำแพงเมืองในยามค่ำคืน พาเจ้าอินทร์

เจ้าพรหม และคนสนิท ลอบออกจากเมืองลงเรือล่องแม่น้ำโขงไปอาศัยอยู่ที่เมืองคำเกิด

ฝ่ายเจ้านันทเสนทราบข่าว บิดาหลบหนีเอาตัวรอดก็เกิดการเสียใจและเสียกำลังใจ จึงตัดสินใจยอมมอบตัวด้วยการเปิดกำแพงเมืองให้ทหารจากกรุงธนบุรีเข้าเมืองได้โดยไม่มีการต่อต้าน เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อ

วันจันทร์ เดือน ๑๐ แรม ๓ ค่ำ ปีภุม พ.ศ. ๒๓๒๒ ที่ประวัติศาสตร์ต้องจารึกไว้

เสร็จสงครามครั้งนี้ สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ในฐานะแม่ทัพใหญ่ผู้ถืออาญาสิทธิ์ มีคำสั่งดังนี้

ได้แต่งตั้งให้พระยาสุโขทัย เป็นผู้รักษาเมืองเวียงจันทน์ไปพลางก่อน จนกว่าจะมีคำสั่งเปลี่ยนแปลง

สั่งให้อพยพชาวนครเวียงจันทน์ทั้งครอบครัวประมาณ ๓๐,๐๐๐ คน ไปตั้งถิ่นฐานที่เมืองสระบุรี ส่วนใหญ่จะอยู่ที่อำเภอเสนาให้

ส่วนราชบุตร ราชธิดา ของเจ้าศิริบุญสาร และพระบรมวงศานุวงศ์ ให้เดินทางลงไปยังกรุงธนบุรี ไปประทับในเขตพระราชฐานชั้นนอก

ขุนนาง ท้าวพระยา พ่อค้าคหบดี ให้ตั้งหลักแหล่งที่กรุงธนบุรี บางส่วนให้ไปอยู่ฝั่งกรุงเทพฯ แต่ให้อยู่ฝั่งตรงข้ามกับกรุงธนบุรีและใกล้แม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อให้อยู่ในสายตาของขุนนางสยามฝ่ายปกครอง

พระแก้วมรกต ที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ัญเชิญมาจากเมืองเชียงใหม่มื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๐๘๙ มาประดิษฐานอยู่ที่เมืองเชียงทอง หรือหลวงพระบางประมาณ ๑๓-๑๔ ปี แล้วถูกอาราธนามาประดิษฐานอยู่ที่นครเวียงจันทน์เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชลงมาสร้างนครเวียงจันทน์เป็นเมืองหลวงเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๐๓ พระแก้วมรกตประดิษฐานอยู่ที่นครเวียงจันทน์นานถึง ๒๑๕ ปี จึงถูกอาราธนาอีกครั้งมาประดิษฐานอยู่ที่กรุงเทพมหานคร จนกระทั่งทุกวันนี้

(ประวัติการสร้าง-การค้นพบ และการเดินทางของพระแก้วมรกต จากเมืองเชียงแสนไปประดิษฐานอยู่ที่นครลำปาง นครเชียงใหม่ นครหลวงพระบาง (เมืองเวียงทอง) เมืองเวียงจันทน์ จนถึงกรุงเทพฯ ข้าพเจ้าได้ให้รายละเอียดไว้ในหนังสือ ชื่อ “เกร็ดพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์” หน้า ๒๔-๓๕ จัดพิมพ์-จำหน่ายโดยสำนักพิมพ์เดียวกับหนังสือเล่มนี้-ล่าสุด)

จากการศึกษาประวัติศาสตร์อาณาจักรล้านช้างที่ยิ่งใหญ่ในอดีต เมื่อเจ้าผู้ครองนครเกิดแตกแยกกัน ทำให้อาณาจักรแตกเป็นสามเสี่ยง เมืองหลวงพระบาง มีเจ้าสุริยวงศ์ ดำรงตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร เมืองเวียงจันทน์ มีเจ้าศิริบุญसार ดำรงตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร เมืองจำปาศักดิ์ มีเจ้าไชยกุมาร ดำรงตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร อาณาจักรล้านช้าง ทั้งสามเสี่ยง จึงตกเป็นเมืองประเทศราชสยาม นับแต่นั้นมา จนถึง พ.ศ. ๒๔๓๖ จึงตกไปเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส

ย้อนไปที่ เพี้ยเมืองแพน (ท้าวพัน) มีบุตรสาวคนโตชื่อ **คำแว่น** ที่สาวและสวยเกิดที่เมืองเวียงจันทน์เมื่อโตเป็นสาวบิดาได้ฝากเข้ารับราชการฝ่ายในกับ **นางเขียวค้อม** ธิดาของเจ้าศิริบุญसार

เมื่อกรุงเวียงจันทน์แตกในปี พ.ศ. ๒๓๒๒ คำแว่นจึงถูกกวาดต้อนไปยังกรุงธนบุรีด้วยฐานนางเชลย แต่เนื่องจากนางคำแว่นมีเชื้อสายกษัตริย์ลาวจึงได้รับการดูแลอย่างดี ความที่คำแว่นเป็นสตรีที่มีรูปร่างสวยงาม เฉลียวฉลาดหลักแหลมและมีความสามารถที่โดดเด่น จึงเป็นที่ต้องตาต้องใจของสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นยิ่งนัก ท่านจึงขอรับนางเชลยไปเป็นอนุภรรยา

เมื่อสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯ รับนางเชลยเข้ามาอยู่ใน **ทำเนียบ** เพียงไม่นาน ท่านเจ้าคุณ และ **คุณนาค** เอกภรรยา มีปากมีเสียง

กันเป็นประจำเรื่องความหึงหวง สร้างความขุ่นเคืองใจให้ท่านเจ้าคุณอยู่เสมอๆ

คุณนาค ต่อมาคือ สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี (กรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี)

ด้วยความที่ท่านเป็นสตรีที่ขี้หึงอย่างร้ายกาจ ทำให้ท่านสมเด็จพระเจ้า-พระยามหากษัตริย์ศึกฯ มีอนุภรรยาเพียงท่านเดียว คือ **คุณภิมสวน**

สมเด็จพระเจ้า... ท่านมีบุตรธิดานอกเศวตฉัตรกับ **คุณนาค** และ **คุณภิมสวน** ส่วน**คุณคำแว่น** ที่กำลังจะกล่าวถึงท่านอยู่นี้ไม่มีบุตรธิดาแต่อย่างใด ท่านเป็นหมัน

ครั้งหนึ่ง **คุณนาค** ได้สร้างวีรกรรมลือลั่นไปทั่วกรุงธนบุรี เหตุเกิดที่บ้านของท่าน

ทำเนียบสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ หมายถึงบ้านที่ตำบลบางช้าง สมัยดำรงตำแหน่งหลวงยกกระบัตรแห่งเมืองราชบุรี และขณะรับราชการอยู่กับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ยังอาศัยอยู่ที่บ้านหลังนี้ และบ้านหลังนี้ก็เป็นที่เกิดของบุตรชายคนโตที่ชื่อ “**ฉิมเล็ก**” (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ แห่งราชวงศ์จักรี)

ปัจจุบันบริเวณบ้านหลังนี้ได้อุทิศให้เป็นวัดชื่อ **วัดอัมพวันเจติยาราม** อยู่ที่ตำบลอัมพวา ตำบลบางช้าง จังหวัดสมุทรสงคราม

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ท่านเล่าวีรกรรมดังกล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “**โครงกระดูกในตู**” ข้าพเจ้าขอนำมาเล่าต่อในที่นี้ เพื่อมิให้เหตุการณ์ลือลั่นในประวัติศาสตร์ในครั้งนั้นสูญไปเสีย

ท่านเริ่มเล่าว่า

“เมื่อสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯ ได้กรุงเวียงจันทน์ แล้ว อัญเชิญพระแก้วมรกตมายังกรุงธนบุรีนั้น ท่านได้นางเชลยชาวเวียงจันทน์มาเป็นอนุภรรยาคคนหนึ่ง เป็นที่โปรดปรานมาก แม้เมื่อท่านปราบดาภิเษกขึ้น

เป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว **คุณแวน** ก็ยังเป็น **เจ้าจอม** ที่ทรงโปรดปรานใกล้ชิด
เสมอมาไปจนตลอดรัชกาล

เจ้าจอมแวนนี้ เจ้านายลูกเธอในรัชกาลที่ ๑ ทรงกลัวเกรงกันมาก
จนได้สมญานามว่า **“คุณเสือ”**

เมื่อคุณแวนมาอยู่ในตำแหน่งสมเด็จเจ้าพระยาแล้วฯ ท่านผู้หญิงก็
หึงหวงมาก มีปากมีเสียงกับสมเด็จเจ้าพระยาฯ ด้วยเรื่องคุณแวนนี้อยู่บ่อยๆ

จนคืนวันหนึ่ง ท่านผู้หญิงถือค้อนแสมไปยืนคอยดักอยู่ในที่มีดบนนอก
ชานเรือน พอคุณแวนเดินออกมาจากเรือนหลังใหญ่ อันเป็นที่อยู่ของสมเด็จ
เจ้าพระยาฯ ท่านผู้หญิงก็เอาค้อนแสมตีหัว คุณแวนก็ร้องขึ้นว่า

“เจ้าคุณเจ้าข้า คุณหญิงตีหัวดิฉัน”

สมเด็จเจ้าพระยาฯ ก็โกรธยิ่งนัก ฉวยได้ดาบออกจากเรือนจะมาฟัน
ท่านผู้หญิง ฝ่ายท่านผู้หญิงก็วิ่งเข้าเรือนที่ท่านอยู่แล้วปิดประตูลั่นดาลไว้
สมเด็จเจ้าพระยาฯ ก็พินประตูดุอยู่โครมโครม

ธรรมดาเรือนไทยนั้น หน้าต่างบานหนึ่งซึ่งอยู่ตรงประตูทางเข้าเรือน
นั้นจะไม่มีลูกกรงไว้เพื่อประโยชน์ในการที่จะหนีไฟ หรือหนีโจรผู้ร้ายที่เข้า
ปล้นบ้าน เมื่อคุณฉิม (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) เห็นคุณพ่อและ
คุณแม่ทะเลาะกันใหญ่โตเช่นนั้น ก็รีบหาหีบไม้มาต่อที่ได้หน้าต่างที่ไม่ได้กัน
ลูกกรง แล้วรีบตัว คุณแม่ลงมาพาหลบหนีออกจากบ้าน ไปอยู่ในพระราชมณ
ฑ์ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ให้ซ่อนตัวอยู่ที่ตำหนักของธิดาของท่าน ผู้ซึ่ง
มีนามว่า “ฉิมใหญ่”

“ฉิมใหญ่” เป็นเจ้าจอมในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และเป็นเจ้าจอม
มารดาของ “เจ้าฟ้าสุพันธุ์วงค์ กรมขุนกษัตริยาธิราช” แต่คนในสมัยนั้นเรียก
กันว่า “เจ้าฟ้าเหม็น”

ถึงในระยะต่อมา สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีจะได้กลับมาสู่ตำแหน่ง
ก็มีได้คืนดีกับสมเด็จเจ้าพระยาฯ ผู้สามีตั้งแต่ก่อน ต่างคนต่างอยู่ ต่างคน

ต่างเคารพในฐานะของกันและกัน และมีได้พุดจากกันอีกต่อไป

เมื่อสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์สถาปนาพระราชวงศ์จักรี ทรงสร้างกรุงเทพมหานคร สร้างพระบรมมหาราชวังเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสถาปนาพระยศคุณนาคเป็น **สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี**

ในเวลาต่อมาไม่นาน สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ยังเฉลิมพระยศคุณนาคขึ้นเป็น **กรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี** ตำแหน่งพระอัครมเหสี ตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งสูงสุดในทำเนียบอัครมเหสีของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นการให้เกียรติอย่างสูง

แม้กระนั้นก็ดี **สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี** ก็ได้เคยเสด็จเข้ามาประทับในพระบรมมหาราชวังเลย แต่คงประทับอยู่ที่บ้านเดิมที่อัมพวาจนสวรรคต

ดังที่เคยบอกไว้แล้วว่า สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกผัดกับผู้มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ท่านอื่นในสมัยนั้น เพราะเหตุว่าคุณหญิงนาคท่านเป็นสตรีที่ขี้หึงอย่างร้ายกาจ สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกจึงมีอนุภรรยาเพียง ๒ ท่าน คือคุณภิมสวัน และ คุณแว่น ดูได้จากรายงานต่อไปนี้

พระราชโอรสและพระราชธิดา

ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ที่ประสูติแต่สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี

(คุณหญิงนาค)

ก่อนปราบดาภิเษก

๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง ไม่ปรากฏพระนาม สิ้นพระชนม์แต่ครั้งกรุงเก่า ยังไม่เสียแก่พม่า

๒. สมเด็จพระเจ้าฟ้าชาย ไม่ปรากฏพระนาม สิ้นพระชนม์แต่ครั้งกรุงเก่า
ยังไม่เสียแก่พม่า

๓. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง **“ฉิมใหญ่”** เป็นพระราชชายาพระเจ้ากรุงธนบุรี
และเป็นพระราชมารดาของเจ้าฟ้าสุพันธุ์วงศ์ กรมขุนกษัตราธิราช (เจ้าฟ้า
เหม็น)

๔. สมเด็จพระเจ้าฟ้าชาย **“ฉิมเล็ก”** กรมหลวงอิศรสุนทร (พระบาท-
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

๕. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง **“แจ่ม”** กรมหลวงศรีสุนทรเทพ

๖. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง ไม่ปรากฏพระนาม สิ้นพระชนม์เสียแต่เยาว์วัย
ในสมัยแผ่นดินพระเจ้าตากสิน

๗. สมเด็จพระเจ้าฟ้าชาย **“จ้อย”** กรมขุนเสนานุรักษ์ (พระมหาอุปราช
วังหน้า สมัย ร.๒)

๘. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง ไม่ปรากฏพระนาม สิ้นพระชนม์เสียแต่เยาว์วัย
ในสมัยแผ่นดินพระเจ้าตากสิน

๙. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง **“เอื้อง”** เจ้าฟ้าประไพวดี กรมหลวงเทพยวดี
ทั้ง ๙ พระองค์นี้ คุณหญิงนาคเป็นมารดา เพราะเกิดก่อนที่สมเด็จพระ
เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจะปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์

๑๐. พระองค์เจ้าชาย **“กล้าย”** ในเจ้าจอมมารดา ภิรมสวน

จะเห็นว่าสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ท่านมีอนุภรรยาเพียงท่านเดียวคือ
คุณภิรมสวน ต่อมาท่านได้คุณค่าแวนมาเป็นอนุภรรยาท่านที่ ๒ และ **คุณ**
คำแวน ไม่มีบุตรเพราะท่านเป็นหมัน

บางท่านอาจสงสัยว่า เหตุใด บุตร-ธิดา ที่เกิดแต่คุณหญิงนาค จึง
ดำรงฐานันดรศักดิ์ชั้น **“เจ้าฟ้า”**

ตอบได้ว่า บุตรธิดาที่ประสูติแต่ **พระราชินี** หรือ **พระอัครมเหสี**
จะอยู่ในฐานันดรศักดิ์ชั้น **“เจ้าฟ้า”**

บุตรธิดา ที่ประสูติแต่ **เจ้าจอมมารดา** จะอยู่ในฐานันดรศักดิ์ชั้น
“**พระองค์เจ้า**”

ลำดับฐานันดรศักดิ์ “**เจ้า**” ในทำเนียบเจ้านายสยาม มีเพียง ๓ ระดับ
ชั้นดังนี้

๑. เจ้าฟ้า
๒. พระองค์เจ้า
๓. หม่อมเจ้า

ชนชั้นที่ถือว่าเป็น **เจ้า** นั้น สิ้นสุดที่ **หม่อมเจ้า** ส่วนบุตร-ธิดา ของ
หม่อมเจ้า จะเป็นสามัญชนเหมือนเราๆ ท่านๆ แต่เหตุที่มีคำว่า หม่อมราชวงศ์
(ม.ร.ว.) หรือ หม่อมหลวง (ม.ล.) นำหน้าชื่อเพราะต้องการให้ผู้อื่นทราบว่า
บุคคลท่านนี้อยู่ในฐานะผู้สืบเชื้อสายแห่งพระราชวงศ์ท่านนั่นเอง เช่น

หม่อมเจ้าคำรบ (ต่อมาได้รับการเลื่อนฐานันดรศักดิ์ขึ้นเป็น พระองค์-
เจ้า) ท่านมีบุตรชาย คือ

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หม่อมท่านมีบุตรชายคือ ม.ล.รองฤทธิ์
ปราโมช

หาก ม.ล.รองฤทธิ์ ปราโมช ท่านมีบุตร บุตรของท่านจะใช้ เพียง

นาย **กอไก่** ปราโมช ณ อยุธยา (แต่ ม.ล.รองฤทธิ์ ท่านไม่มีบุตร-
ธิดาครับ)

ขอย้อนกลับไปที่ เพี้ยเมืองแพน (ท้าวพัน) ผู้ก่อตั้งเมืองขอนแก่น

หลังจากหัวเมืองลาวแตกแก่กองทัพไทยแล้ว เพี้ยเมืองแพน ได้พา
สมัครพรรคพวกอพยพข้ามแม่น้ำโขงมาอาศัยอยู่กับญาติที่เมืองสุวรรณภูมิ
จนกระทั่งต่อมาเมื่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ทราบข่าวมาว่า นางคำแ่วน
บุตรสาวคนโต ได้เป็นพระสนมเอกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า-
จุฬาโลก พระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้พยายามติดต่อกับลูกสาว
ให้ทราบว่า บิดาต้องการแยกตัวออกจากเมืองสุวรรณภูมิมาตั้งเมืองใหม่

นางคำแ่วนบุตรสาว จึงกราบบังคมทูลขอพระกรุณาพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ให้ยกบ้านบึงบอน หรือบ้านโนนทอง ขึ้นเป็นเมืองขอนแก่น และขอตั้งเพี้ยเมืองแพนบิดาเป็นเจ้าเมือง ทำราชการขึ้นกับพระยานครราชสีมาไปก่อน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตามที่เจ้าจอมแ่วนขอ

เมื่อได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ อนุญาตเพี้ยเมืองแพน จึงเริ่มตั้งเสาหลักเมือง ปัจจุบันเสาหลักเมืองนี้ยังอยู่ที่ **คุ่มกลางบ้านเมืองเก่า** ในเขตเทศบาลขอนแก่น เมื่อยกฐานะจากบ้านขึ้นเป็นเมือง ได้มีการพัฒนาเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้ามีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น เนื่องด้วยเมืองขอนแก่นเป็นเมืองหน้าด่านปลายพระราชอาณาจักรสยามด้านทิศตะวันออก

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๔๐ พระยานครราชสีมามีใบบอกรายงานเข้ามายังกรุงเทพฯ เพื่อทรงทราบฯ เพี้ยเมืองแพนได้พัฒนาเมืองขอนแก่นจนมีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นๆ มีประชาชนมาอยู่อาศัยมีความหนาแน่นมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบดังนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้ง **“เพี้ยเมืองแพน”** เข้ารับราชการเป็นขุนนางสยาม มีบรรดาศักดิ์ชั้น **“พระ”** ในราชทินนาม **“นครศรีบริรักษ์”** แล้วให้ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ โดยตรง

พระนครศรีบริรักษ์ (เพี้ยเมืองแพน) เจ้าเมืองขอนแก่นท่านแรก ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน ทราบเพียงว่าภายหลังจากสมโภชเมืองขอนแก่นแล้วไม่นาน

บุคคลสำคัญท่านที่ ๒

พระยานครศรีบริรักษ์บรมราชภักดีศรีศุภสุนทร (ท้าวอุ)

ในช่วงเวลาต่อมา ตำแหน่งเจ้าเมือง **เปลี่ยนชื่อเรียกใหม่**ว่า ตำแหน่ง **ผู้ว่าราชการเมือง**

ท้าวอุ เป็นท่านแรกที่รับตำแหน่ง ผู้ว่าราชการเมืองขอนแก่น เกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๕ ที่บ้านดอนพันชาติ ปัจจุบันนี้เปลี่ยนชื่อเป็น **บ้านโนนเมือง**

ตำบลบ้านแพง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ก่อนรับตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองขอนแก่น ท่านดำรงตำแหน่ง **ราชบุตร** หรือ **ราชบุตรเมืองขอนแก่น** มาก่อนตามจารีตการปกครองแบบ อาชญาสี่ หรืออาญาสี่

ในปี พ.ศ. ๒๔๒๐ ท่านอายุได้ ๔๕ ปี ได้เข้ารับราชการเป็นขุนนาง สยาม ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ชั้น “**พระ**” ในราชทินนาม “**นครศรีบริรักษ์**” ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองขอนแก่น

พระยานครศรีบริรักษ์ สร้างผลงานเชิงสร้างสรรค์ให้แก่เมืองขอนแก่น มากมายดังนี้

สมัยสงครามศึกปราบฮ่อเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๑๘ ขณะนั้นท่านดำรง ตำแหน่งราชบุตร เป็นผู้นำทัพพร้อมไพร่พลเมืองขอนแก่นเข้าโจมตีค่ายของ พวกฮ่อ ที่ตั้งค่ายอยู่ทางด่านเหนือของนครเวียงจันทน์แตกพ่ายไป อันเป็น ผลให้กองทัพสยามเข้ายึดเมืองเวียงจันทน์คืนมาได้ในที่สุด

เมื่อเสร็จสงครามปราบฮ่อ พระยามหาอำมาตยาธิบดี (ชื่น กัลยาณมิตร) แม่ทัพใหญ่ ได้นำท่านเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ที่ กรุงเทพฯ ได้บังคมทูลผลงานของท่านให้รัชกาลที่ ๕ ทรงทราบ ท่านจึงได้รับ พระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนตำแหน่งจาก “**ราชบุตรเมืองขอนแก่น**” ให้เป็น ขุนนางสยาม มีบรรดาศักดิ์ชั้น “**พระ**” ในราชทินนาม “**นครศรีบริรักษ์**” ตำแหน่ง “**ผู้ว่าราชการเมืองขอนแก่น**”

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ อายุท่านได้ ๖๘ ปี “**พระนครศรีบริรักษ์**” ได้รับการเลื่อนบรรดาศักดิ์ชั้นเป็นชั้น “**พระยา**” ในราชทินนามเดิมคือ “**นครศรีบริรักษ์**”

พระยานครศรีบริรักษ์ ได้รับเกียรติอันสูงส่ง เพราะเป็นเจ้าเมืองเพียง ท่านเดียว ที่ได้รับบรรดาศักดิ์ชั้น “**พระยา**” ท่านอยู่ในตำแหน่งต่างๆ ใน ราชการนานถึง ๕๖ ปี

ท่านเป็นผู้โน้มเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย ช้างเผือกเชือกหนึ่ง แต่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งราชวงศ์จักรี

บุคคลสำคัญท่านที่ ๓

พระเลิศแหล่งหล่ม

พระเลิศแหล่งหล่ม (ร.ท.ช่วง วิโรจน์เพชร) ตำแหน่งข้าหลวงกำกับ
ราชการ ประจำบริเวณพาชี มีพื้นที่ดังนี้ เมืองขอนแก่น-เมืองชนบท และ
เมืองภูเวียง

พระเลิศแหล่งหล่ม เป็นชาวกรุงเทพมหานคร เกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๗
ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เรียนหนังสือไทยที่สำนักพระครูกล่อม วัดราชนันทดา ๒ ปี
แล้วไปเรียนวิชาการปกครองที่มณฑลกรุงเก่า ๓ เดือน

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๗ อายุได้ ๔๐ ปี ท่านมารับตำแหน่งนี้ ได้ช่วย
พระพิทักษ์สารนิคม (ท้าวหนูหล้า สุนทรพิทักษ์) เจ้าเมืองขอนแก่น พัฒนา
เมืองขอนแก่นหลายด้านดังต่อไปนี้

๑. สร้างสะพานข้ามแม่น้ำชี และแม่น้ำพอง ทำให้การเดินทางไปมา
หาสู่กันสะดวกสบายมากขึ้น

๒. เกณฑ์ประชาชนช่วยกันสร้างทำนบกั้นน้ำ “บึงทุ่งสร้าง” ผลงาน
ชิ้นนี้ ทำให้ชาวเมืองขอนแก่นมีน้ำใช้ตลอดปี

สถานที่สำคัญของจังหวัด

เขื่อนอุบลรัตน์

เขื่อนนี้ ชาวเมืองขอนแก่นกลับเรียกชื่อแปลกๆ ว่า “เขื่อนพองหนีบ”
เป็นชื่อเขื่อนที่ชาวบ้านพัฒนามาจากคำสามคำคือ

เขื่อน คือที่กักเก็บน้ำ กั้นน้ำไว้ ปล่อยให้ไหลไปตามที่เราต้องการ

พอง เป็นชื่อแม่น้ำที่ตั้งเขื่อนคือลำน้ำพองกันน้ำไว้ แล้วสร้างคลอง
ซอยเหนือเขื่อน

หนิบ คือ สถานที่ตั้งของเขื่อนอยู่ ณ บริเวณช่องภูเขาสองลูกคือ
ภูพานคำ และภูพานคำน้อย โดยมีเพียงช่องทางเล็กๆ ให้น้ำในลำน้ำพอง
ไหลผ่านได้เท่านั้น ซึ่งเป็นเทคนิคอย่างหนึ่งของการสร้างเขื่อน แต่ชาวบ้าน
เรียกสถานที่นี้นานมาแล้วว่า **“พองหนิบ”** ตามสภาพภูมิศาสตร์คือ ช่องเขา
ระหว่างเขาสองลูก การไฟฟ้าฝ่ายผลิตสร้างเขื่อนขึ้นเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า
และการชลประทาน

เขื่อนอุบลรัตน์เป็นเขื่อนหินทิ้งแกนกลางเป็นดินเหนียว สร้างขึ้นเมื่อ
ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ เขื่อนเขื่อนเป็นทะเลสาบกว้าง
ใหญ่ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัด

สถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัด

บึงแก่นนคร

บึงแก่นนคร เป็นแหล่งน้ำที่สำคัญของจังหวัดที่อยู่กลางเมือง
ขอนแก่น เดิมชื่อ **บึงบอนขอนแก่น** ที่มาของชื่อบึง เนื่องจากว่าบึงแห่งนี้มี
พืชน้ำที่ชื่อ ต้นบอนขึ้นอยู่รอบๆ บึง มีไม้ที่จมอยู่ในน้ำเป็นจำนวนมาก แล้ว
ไม้ที่จมน้ำอยู่นี้เป็นไม้เนื้อแข็งทั้งสิ้น ชาวอีสานเรียก **ไม้เนื้อแข็ง** เช่น ไม้แดง
ไม้ประดู่ ไม้ชิงชันว่า **ไม้แก่น**

บึงบอนขอนแก่น ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดอีกด้วย บึงแห่งนี้มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม และยังเปรียบเสมือนปอดของชาวเมืองขอนแก่นอีกด้วย

รอบบึงแห่งนี้มีประชาชนตั้งบ้านเรือนอยู่ ๓ หมู่บ้าน คือ บ้านเมืองเก่า บ้านโนนทัน และบ้านตุ้ม

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี มีนโยบายที่จะพัฒนาเมืองขอนแก่นให้เป็นเมืองศูนย์กลาง หรือเมืองหลวงของภาคอีสาน

เมื่อต้องการให้เป็นเมืองศูนย์กลางของ การศึกษา การเศรษฐกิจ การคมนาคม ของภาคอีสาน ท่านจึงเปลี่ยนชื่อบึงบอนขอนแก่น เป็น **“บึงแก่นนคร”**

บึงแก่นนครมีเนื้อที่ทั้งหมด ๖๐๓.๕ ไร่ ได้รับการพัฒนาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๙ โดยขุดลอกส่วนที่ตื้น แล้วนำดินนั้นมาตบแต่งรอบบึง ปลูกไม้ยืนต้นที่ใ้ร่มเงา ปลูกไม้ดอกที่ให้ดอกสวยงาม รอบบึงจึงเป็นสถานที่สวยงามและร่มรื่น เป็นสถานที่พักผ่อนของชาวเมือง

รอบบึง ทางจังหวัดร่วมกับเทศบาลเมืองขอนแก่นพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญถึง ๘ แห่ง

๑. คุ้มวัฒนธรรม เป็นบริเวณที่เทศบาลนครขอนแก่น ได้สร้างแบบเรือนไทยไว้ ๗ หลัง มี **“ศาลากลางคุ้ม”** และเวทีสำหรับแสดงดนตรีพื้นเมือง ต่อมา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๑ สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น ได้ขออนุญาตจากเทศบาลนครขอนแก่นเข้ามাজัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในคุ้มนี้หลายอย่างเช่น จัดให้มีการจำหน่ายสินค้าทางวัฒนธรรม ให้มีการแสดงดนตรีและเพลงพื้นบ้าน ทุกวันศุกร์-เสาร์

๒. สวนหมอนขิด อยู่ฝั่งตะวันตกของบึง มีศาลาพักผ่อน และหมอนขิดขนาดใหญ่สร้างไว้ที่ประตูทางเข้าทำให้ผู้พบเห็นได้รู้ถึงลักษณะของหมอนขิดและลวดลายบนหมอนขิด

๓. สวนดอกคูณ อยู่ฝั่งตะวันตกของบึงอยู่ถัดจากหมอนหินไปทางใต้ บริเวณสวนนี้ร่มรื่นไปด้วยต้นคูณ มีหุ่นจำลองไดโนเสาร์ทั้งชนิดกินพืชและกินเนื้อ มีหุ่นจำลองของโลกล้านปี สวนแห่งนี้ในฤดูร้อนต้นคูณทุกต้นจะทิ้งใบ แล้วออกดอกสีเหลืองบานสะพรั่งเต็มต้น ทำให้บริเวณนี้เหลืองอร่ามไปทั้งบริเวณ

๔. สวนเจ้าแม่สองนาง อยู่ริมบึงทางทิศใต้ติดกับบ้านตุ้ม บริเวณสวนเจ้าแม่สองนางเป็นเนินดินคล้ายภูเขาเตี้ยๆ มีไม้ยืนต้นและไม้ตัดคือตะโกและข่อย ปลูกไว้เต็มบริเวณสวน พื้นสวนปลูกหญ้าไว้สวยงามมาก ที่ยอดสุดของเนินปลูกศาลเป็นศาลาทรงไทยจตุรมุขหลังคายอดมณฑป ภายในศาลประดิษฐานรูปปูนปั้นเจ้าแม่สองนาง นั่งอยู่กลางศาลให้ผู้คนได้กราบไหว้

๕. สวนร้อยตอ อยู่ริมบึงด้านทิศตะวันออก ต่อจากสวนเจ้าแม่สองนางขึ้นไปทางทิศเหนือ เป็นที่รวมตอไม้มีรูปร่างต่างๆ ตามแต่จินตนาการมีมากกว่า ๑๐๐ ตอขึ้นไป จึงได้ชื่อว่า สวนร้อยตอ

๖. สวนล้อเกวียน อยู่ริมบึงด้านทิศตะวันออกห่างจากสวนร้อยตอขึ้นไปทางเหนือเล็กน้อย ในส่วนนี้ทางเทศบาลได้นำล้อเกวียนเก่าๆ มาตกแต่ง

เป็นเครื่องประดับสวน มีรูปปูนปั้นเกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวันของคนอีสาน เช่น รูปปั้นเด็กขี่ม้าก้านกล้วย รูปปั้นคนปั่นด้าย

๗. สวนไห อยู่ริมบึงด้านทิศตะวันออก ห่างจากสวนล่อเกวียนขึ้นมาทางเหนือเล็กน้อย ในส่วนนี้มีการนำไหชนิดต่างๆ มาตกแต่งให้สวยงาม เป็นศิลปะอีกอย่างของการจัดสวน

๘. สวนหนานหนิง อยู่ริมบึงด้านทิศตะวันออก ใกล้สามแยกถนนโพธิสารตัดกับถนนริมบึง เป็นสวนที่เทศบาลนครหนานหนิง ประเทศจีน ได้มาสร้างไว้ตามแบบสถาปัตยกรรมจีน เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนทางด้านสถาปัตยกรรม และศิลปวัฒนธรรม

ผานกเค้า เป็นภูเขาสูงมองเห็นเป็นเค้าโครงของนกเค้าแมว อยู่ในเขตอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ตั้งตระหง่านอยู่ริมน้ำพอง ในท้องที่อำเภอชุมแพ หันหน้าชนกับภูกระดึง จ.เลย ผานกเค้าอยู่ห่างจากตัวเมืองขอนแก่น ๑๒๕ กิโลเมตร ตามทางหลวงสายขอนแก่น-วังสะพุง

(นกเค้าแมว = หน้าเหมือนแมวจึงมีชื่อนกเค้าแมว เป็นสัตว์ที่ช่วยลดประชากรหนู ศัตรูร้ายกาจของเกษตรกร หนูเป็นอาหารโปรดจึงออกหากินกลางคืน เพื่อดักจับหนูที่ออกหากินกลางคืนเช่นเดียวกัน)

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติประจำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สิ่งของที่จัดแสดง เป็นโบราณวัตถุที่ขุดค้นได้จากหน่วยศิลปากรที่ ๗ นำมาจัดแสดงไว้ให้ชม เช่น โบราณวัตถุที่บ้านเชียง ใบเสมาจำหลักลายจากเมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ เปิดให้ชมวันวันจันทร์-อังคาร และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ค่าผ่านประตูคนละ ๕ บาท

อุทยานแห่งชาติภูผาม่าน ครอบคลุมพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติภูเปือย จังหวัดเลย รวมกับป่าสงวนแห่งชาติดงลาน จังหวัดขอนแก่น มีเนื้อที่ประมาณ ๓๕๐ ตารางกิโลเมตร หรือ ๒๑๘,๗๕๐ ไร่ เรียกตามชื่อภูเขา ลูกหนึ่งอยู่ทางตอนใต้ของอุทยาน เป็นเทือกเขาที่มีหน้าผาสูง มีรูปร่างเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ มองดูคล้ายๆ ผ้าม่านผืนใหญ่ที่คลี่ตัวลงมาจากยอดเขาสู่เชิงเขาเบื้องล่าง ซึ่งเทือกเขาลูกนี้อยู่ใกล้กับที่ว่าการอำเภอภูผาม่าน

ลักษณะเด่นของอุทยานภูผาม่าน คือ เป็นอุทยานแห่งชาติที่มีถ้ำ และ น้ำตกมากที่สุดในประเทศไทย มีถ้ำมากมายถึง ๒๕ ถ้ำ

ถ้ำผาพวง-ถ้ำพญานาคราช-ถ้ำค้างคาว-ถ้ำลายแทง-ถ้ำพญาคางคก ฯลฯ

น้ำตกตาดฮ้อง-น้ำตกตาดฟ้า-น้ำตกตาดใหญ่-น้ำตกพะลานทอง ฯลฯ

